

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2020 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn (LANDSAM)

Kjønnsperspektiv i norsk planlegging – likestillingsintegrering i policy og praksis

Gender perspective in Norwegian planning –
gender mainstreaming in policy and practice

Heidi Jenseter
By- og regionplanlegging

Introduksjon

Hvorfor trenger man et kjønnsperspektiv på planleggingen? - Bakgrunn for valg av tema

Norge er et av verdens mest likestilte land, der kvinner og menn har samme formelle rettigheter. Både kvinner og menn er representert i planleggingsfeltet som arkitekter, ingeniører og planleggere. Dette burde tilsi at byer og steder blir planlagt og bygget for alle, men det er ikke nødvendigvis tilfellet. Kjønn er en grunnleggende egenskap ved det å være menneske. Det er en så selvfølgelig del av vår identitet at man sjelden tenker på dens påvirkning i hverdagen. Kjønn er både noe man *er* og noe man *gjør*. Hvilket kjønn du *er* og hvordan du *gjør* kjønn påvirker hvordan du møter og blir møtt av samfunnet (NOU 2019: 19, s. 51). Jenter og gutter har for eksempel ulike behov for trygghet og forskjellige aktivitetspreferanser. En kjønnsblind planlegging overser derfor en viktig del av mennesket i samfunnet, og utfordringene som ulikheter mellom kjønn kan innebære.

Mange vil si at Norge er et ferdig likestilt land og at vi ikke trenger et kjønnsperspektiv i planlegging. Kjønn er derfor et tema som i liten grad tas hensyn til i planleggingen av byer og steder. En slik kjønnsblind planlegging gir en tendens til at byer og steder blir formet på gutter og menns premisser, i alt fra transportmønstre til gatebelysning. Resultatet er at jenter og kvinner ikke bruker byens offentlige rom i like stor grad som gutter og menn. Kvinner og jenter utgjør en voksende andel av byenes befolkning, men er samtidig dem som bruker byens byrom minst, spesielt til fysisk aktivitet. Det har kanskje noe med at byens rekreative byrom er utstyrt med skateramper, fotballbinger, tuftparker og parkouranlegg, som - ikke utelukkende, men overveiende - brukes av gutter og menn. Svenske undersøkelser har vist at det i aldersgruppen 7-19 år er en skjev kjønnsfordeling i hvem som benytter seg av offentlige plasser for spontanidrett, der jenter står for 20% og gutter står for 80% av bruken (Blomdahl, Elofsson & Åkesson, 2012, s. 17). Aktivitetsplasser i byen er viktig for folkehelsen og for å skape møteplasser som bidrar til samhold og inkludering. Planlegging kan ikke diktere at alle skal benytte seg av anlegg og byrom for aktivitet, men den kan sikre at alle har, og opplever at de har, mulighet til å ta byens rom i bruk (Lund, 2017).

For å skape byer og steder som inkluderer alle, må man ha kunnskap om hvordan kjønn har betydning for ulike menneskers opplevelse av steder og rom. Denne kunnskapen kommer både gjennom forskning og gjennom erfaring fra utførte tiltak. I Norge er det forsket svært lite på kjønnsdimensjonen i planlegging, men det er et felt som har fått mer oppmerksomhet de siste årene. I Danmark og Sverige er det allerede en etablert del av planleggingsdiskursen, spesielt i forbindelse med planlegging av aktiviserende uterom i byen.

Ved Oslo Urban Arena i 2018 presenterte Åsa Samuelsson funnene fra sitt forskningsprosjekt *Equalizer - a tool for equal and inclusive activity spaces* og satte med det i gang tankeprosessen rundt min masteroppgave. *Equalizer* er et svensk forskningsprosjekt som utfordrer planleggingen av aktivitetsplasser i byen. Prosjektet viste meg en ny vinkling på en ellers kjent problematikk: jenter og kvinner får ikke plass i bybildet. Forskningen forsøkte å finne svar på hvorfor jentene ikke kunne, eller ikke ønsket å ta plass i byens aktivitetsplasser. Jeg har lenge vært interessert i bakgrunnen for ulikheter i samfunnet, spesielt likestillingsproblematikken, og har tenkt at jeg ønsker å ta et dypdykk i dette gjennom en masteroppgave. *Equalizer*-prosjektet viste at dette var et felt som var verdt å forske på. Da jeg i sommer hadde et engasjement hos Rambøll og en kollega fortalte meg om et mulighetsstudie gjort i Tønsberg, tok masteroppgavens tema form. Mulighetsstudiet resulterte i en veiledende plan for offentlige rom (VPOR), som i følge planprogrammet skal ta spesielt hensyn til jenters plass i offentlige rom. Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å rette fokus mot temaet kjønnsperspektiv i planlegging, og håper at det vil gi en bedre forståelse av hvordan denne problematikken kan håndteres i by- og stedsplanlegging.

Problemstillinger

P1: Hvorfor trenger man et kjønnsperspektiv i planleggingen?

P2: Er kjønnsperspektivet integrert i norsk planlegging og hva slags kunnskap trengs for å ivareta dette?

Med utgangspunkt i gender mainstreaming, også kalt likestillingsintegrering, er fokuset for oppgaven på integrering av kjønnsperspektivet i norsk planlegging. Jeg vil studere det gjennom de følgende punktene:

- a) hvordan kjønnsperspektivet er integrert i norske policydokument
- b) om det er bevissthet om kjønnsperspektivet i praksisfeltet
- c) om kjønnsperspektivet er integrert i plankrav
- d) hva slags kunnskap og forutsetninger som bør ligge til grunn for at kjønnsperspektivet kan integreres i planleggingen

Jeg vil studere dette empirisk gjennom dokumentstudier av offentlige dokumenter, plandokumenter i et case og gjennom kvalitative intervjuer. Intervjuene er rettet mot det generelle praksisfeltet og mot det spesifikke caset.

Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt i 6 deler.

Denne introduksjonen med beskrivelse av oppgavens tema og problemstilling er første del. I del to beskriver jeg metoden jeg har valgt for å besvare oppgavens problemstilling, hvordan jeg har gått frem med denne og min vurdering av oppgavens kvalitet. Del tre tar for seg det teoretiske rammeverket for oppgaven. I teorikapittelet redegjør jeg for feministisk teori og kjønnsperspektivets historiske utvikling og relevans i planleggingsfeltet, før en introduksjon til gender mainstreaming/likestillingsintegrering med eksempler fra Wien. Til slutt presenterer jeg forskning om integrering av kjønnsperspektiv i planlegging generelt og i planlegging av aktivitetsplasser for unge. Oppgavens analyse og diskusjon utgjør del fire. Del fire er delt i to kapitler, der det ene tar for seg problemstillingen i en generell planleggingskontekst og det andre tar for seg problemstillingen med tanke på det spesifikke caset. Caset, som er en planprosess rundt en aktivitetsplass for jenter, vil bli presentert i kapittel 5. Den femte og siste delen vil knytte sammen svarene på problemstillingene fra del fire i en avsluttende refleksjon.

2. Metode

Metode betyr å følge en bestemt vei mot et mål (Krumsvik, 2013, s. 9). Målet er i dette tilfellet å finne ut av hvorfor så få aktivitetsplasser blir bygget på jenters premisser, om dette er et likestillingsproblem, og hva vi som planleggere kan gjøre for å løse dette problemet.

Metodekapittelet vil gi en beskrivelse av veien mot målet, med begrunnelse for valg av metode og forskningsdesign. Innledningsvis gis det en kort innføring i kvalitativ metode, før en gjennomgang av hvordan datamaterialet er samlet inn og bearbeidet. Avslutningsvis vil jeg gjøre en vurdering av kvaliteten på eget arbeid.

2.1 Innføring i samfunnsvitenskapelig metode og kvalitativ forskningsdesign

Samfunnsvitenskapelig forskning deles som regel inn i kvalitativ forskningsdesign eller kvantitativ forskningsdesign. Kvalitativ forskningsdesign er en forskningsmessig plan for å svare på en problemstilling ved bruk av kvalitativ metode (Krumsvik, 2013, s. 16-17). Forskningsdesignene skiller seg i hovedsak ved metode for datainnsamling og analyse. Kvalitativ metode benytter tekstdata, mens kvantitativ metode bruker talldata. En viktig målsetting ved kvalitativ metode er ifølge Thagaard (2018, s.11) å oppnå en forståelse av sosiale fenomener ved å undersøke menneskers oppfatning og tolkning av sin omverden. Metoden er helt avhengig av forskeren som instrument, da det er denne som analyserer informasjonen man får inn gjennom observasjoner, intervjuer, tekst- og bildeanalyser og lignende.

Forskningsspørsmålet bestemmer hvilket forskningsdesign som egner seg best (Krumsvik, 2013, s. 14). I dette tilfellet er forskningsspørsmålet [Sett inn]. For å svare på denne problemstillingen vil det være naturlig å bruke kvalitativ metode for datainnsamling og analyse. Metodene jeg har brukt er litteratur- og dokumentanalyse, case-studie og intervju.

2.2 Litteraturanalyse

Hensikten med en litteraturanalyse er å gi forskeren en oversikt over fagfeltet de skal undersøke. På denne måten kan man relatere studiet til en større vitenskapelig kontekst ved å sammenligne resultater, fylle tomrom i vitenskapen eller fortsette tidligere studier på området (Krumsvik, 2013, s. 39). Litteraturstudiet danner grunnlaget for drøfting og analyse av resultatene fra den videre forskningen.

Under litteraturstudiet har jeg benyttet ulike søkestrategier. Jeg har brukt søkemotoren Google Scholar og diverse universitetsbibliotek via søkemotoren Oria. I tillegg har jeg søkt i forskjellige relevante tidsskrift, samt tidligere masteroppgaver som omhandler feminisme i byplanlegging. Snøballmetoden, der en referanse fører til nye referanser, har også blitt brukt for å skaffe nye kilder. Denne metoden kan føre til lite variasjon i utvalget, men den kan og gi en pekepinn på hvilken litteratur andre forskere på området mener er relevant (Thagaard, 2018, s. 56). Litteraturstudiet bidrar til å forklare hva en feministisk byutvikling er. Sammen med eksisterende empiri og politiske føringer, gir teorien kunnskapsgrunnlaget for å analysere

Litteraturanalyse innebærer at forskeren vurderer kildens relevans, autentisitet og troverdighet (Thagaard, 2018, s. 117). Forskeren tar utgangspunkt i relevante kilder på området og følger opp referansene til man får en oversikt over litteraturen på fagområdet. De etiske retningslinjene for forskningsvirksomheten sikrer tekstens autentisitet og troverdighet (ibid., s. 119).

2.3 Dokumentanalyse

Dokumentanalyse brukes for å analysere kvalitative data, som regel i tekstformat. Dataene er samlet inn av noen andre enn forskeren og er utviklet for et annet formål enn forskning. Dokumentene kan beskrive hensikter, program og formål for en bestemt samfunnsutvikling. En dokumentanalyse innebærer i likhet med litteraturanalyse at man vurderer kildens relevans, autentisitet og troverdighet (Thagaard, 2018, s. 117-119).

Jeg har benyttet dokumentanalyse for å svare på underproblemstilling [sett inn]. I hovedsak har jeg benyttet planer utgitt av Tønsberg kommune som omhandler offentlige rom. Analysen

av dokumentene har som formål å finne ut hvilke mål Tønsberg kommune har for offentlige uterom og aktivitet, med et feministisk perspektiv. Analysen av dokumenter som omhandler Sem har som formål å finne ut hvilke visjoner og mål Tønsberg kommune, utbyggere og landskapsarkitekter har for området. I analysen har jeg prøvd å rangere dokumentene etter relevans for problemstillingen og politisk status (juridisk bindende, retningsgivende osv.). På denne måten har jeg vurdert kildens relevans, autenticitet og troverdighet.

2.3 Case-studie

En case er en enhet i et undersøkelsesopplegg (Thagaard, 2018, s. 51). Målet med et case-studie er å undersøke mye informasjon om få caser/enheter. Case-studier kan også ha et komparativt opplegg, der hensikten er å sammenligne flere caser. Det er gjerne få caser i et studie, men undersøkelsen kan basere seg på flere kilder av data. I denne studien er casene to offentlige rom under planlegging. Kildene baserer seg på tidligere funn gjennom dokumentanalyser og egen datainnsamling gjennom intervju.

2.4 Intervju som metode

Innen kvalitativ forskning er intervju den mest anvendte metoden (Thagaard, 2018, s. 89). Kvalitativt intervju er en velegnet metode for å få en forståelse av hvordan personer som intervjues opplever og reflekterer over seg selv og sine omgivelser (ibid., s. 53). Bakgrunnen for valget av denne metoden var å få respondentenes egne beskrivelser, begrunnelser for og refleksjoner rundt planleggingen av aktiviserende uterom, spesielt i Myntgata 2 [og Sem].

Intervjuguide og testintervju

Kvalitative intervjuer kan være strukturerte, semistrukturerte eller ustrukturerte. Jeg har valgt å benytte en semistrukturert intervjumetode. Dette vil si at intervjuguiden er brukt som et utgangspunkt, men at spørsmål og rekkefølge på disse har variert. Det er også rom for å gå utenom intervjuguiden, for eksempel ved å stille oppfølgingsspørsmål (Thagaard, 2018, s. 91).

I startfasen av prosjektet gjennomførte jeg et testintervju for å øve meg på intervjusituasjonen, kvalitetssikre intervjuguiden og finne en passende lengde på intervjuet. Respondenten var i dette tilfellet en fagperson som er opptatt av feminisme i byplanlegging, men som ikke sitter med spesifikk kunnskap om aktiviserende uterom eller casene jeg har valgt. Det var et ønske fra respondenten at samtalen ikke skulle tas opp, noe som gjorde at jeg måtte gjøre om på intervjustrategien. Jeg hadde ikke mulighet til å notere i den grad jeg hadde ønsket og samtidig være en engasjert deltaker i intervjuet, så det som i utgangspunktet skulle være et semistrukturert intervju ble et ustrukturert intervju, eller en samtale. På denne måten hentet jeg ut mer generell informasjon om feminisme i byplanlegging. Etter intervjuet ble det gjort endringer i intervjuguidens spørsmål, og et uttalt ønske fra min side at resten av intervjuene gjennomføres med båndtaker.

Intervjuguide og informasjon om masteroppgaven ble sendt til respondentene i forkant av intervjuet, slik at de hadde tid til å forberede seg og reflektere rundt de ulike temaene før vi møttes. Uavhengig av om respondentene hadde forberedt seg, ble det innledningsvis gitt en kort presentasjon av oppgaven og problemstillingen, hva respondentenes deltakelse innebærer og hvordan anonymiteten deres blir håndtert. Etter samtykke ble intervjuene tatt opp på båndtaker og transkribert i ettertid.

2.5 Undersøkelsens kvalitet

Reliabilitet, validitet og overførbarhet er sentrale begreper for å vurdere forskningsprosjektets troverdighet, og gir derfor også uttrykk for kvaliteten av prosjektet. Begrepene er i utgangspunktet knyttet til kvantitative studier, men har blitt godt innarbeidet i den kvalitative forskningsteorien (Thagaard, 2018, s. 187-189).

Reliabilitet

Reliabilitet handler om forskningens pålitelighet, om resultatene er troverdige. Troverdigheten er knyttet til kvaliteten på dataene forskningen baserer seg på, og til hvordan forskeren benytter dataene. Derfor er det viktig at forskeren redegjør for hvordan datainnsamlingen har foregått, for å kunne bli bevisst på feil eller mangler i dataene (Thagaard, 2018, s. 181).

Validitet

Validitet går ut på om resultatene av forskningen og analysene stemmer overens med virkeligheten man har studert (Thagaard, 2018, s. 189). Er tolkningen av dataene av god kvalitet? For å teste prosjektets validitet er det viktig med transparens, altså at man redegjør for grunnlaget for tolkningene, og viser hvordan analysene gir grunnlag for konklusjonene og tolkningene en har kommet frem til (ibid.). Ved å gå kritisk gjennom analyseprosessen kan man styrke forskningens validitet.

Overførbarhet

Overførbarhet blir også kalt ekstern validitet, som går ut på om funnene fra et studie kan bli overført til andre situasjoner. Hvor generaliserbare er funnene som forskningen finner frem (Krumsvik, 2013, s. 80)? Før man kan teste om oppgaven er overførbar til andre situasjoner må man finne ut om forskningen har indre validitet, da det er lite hensiktsmessig å finne ut om meningsløs informasjon er generaliserbar (ibid.).

3. Teori og annen forskning

Dette kapittelet har til hensikt å gi en oversikt over og et innblikk i temaet kjønnsperspektiv i planleggingsteori og forskning. Dette danner grunnlaget for analysen av problemstillingene. Oppgaven har et generelt planleggingsfokus, men og et spesielt fokus på kjønnsperspektiv i planleggingen av aktivitetsplasser for unge jenter, derfor vil jeg rette oppmerksomhet mot kjønnsteori og forskning som omhandler tematikker relevante for barn og unge. Jeg begynner med å gi en introduksjon av kjønnsteori og dens historiske utvikling, før en innledning til feministisk teori og dens relevans for planlegging. Deretter gir jeg et innblikk i den internasjonalt anerkjente metoden for å inkorporere kjønnsperspektiv i planlegging av byer: Gender mainstreaming, med forbildeeksempelet Wien. Til slutt ser jeg på hva tidligere forskning sier om planlegging med et kjønnsperspektiv.

3.1 Fra ettkjønnsmodell til tokjønnsmodell til kjønns mangfold

Før den moderne medisins fremvekst så man på kvinne og mann som ett kjønn. Fra antikken til middelalderen tenkte man på kvinner og menn som ulike fysiske arrangementer av de samme kroppslige delene (Moi, 1998, s. 27). Kvinnelig og mannlig fysikk ble ikke sett på som fundamentalt forskjellige, men som to versjoner av samme kjønn, og således satt i et hierarki med mannen på toppen av skalaen og kvinnen på bunn. Under denne ettkjønnsmodellen var det sosiale hierarkiet som undertrykte kvinnen bestemt av Gud og kirken, og derfor ikke grunnet i biologiske forskjeller (ibid.).

Naturvitenskapen tok Gud og kirkens plass med tokjønnsmodellen (ibid., s. 28), der man fikk forståelsen av at kvinnens og mannens anatomi er fundamentalt forskjellig. Kvinner ble fra denne medisinske åpenbaringen undertrykt i samfunnet ved hjelp av naturvitenskapelige sannheter, ikke av teologien (ibid.). Kjønn ble heretter gjennomsyrende i samfunnet, da alt kategoriseres i kvinnelige og mannlige egenskaper, som maskulint eller feminint, i alt fra farger til personlighetstrekk. Tokjønnsmodellen førte deretter til at all overskridende oppførsel mellom de to kjønnene var "unaturlig" (ibid., s. 29). Mye av moderne feministisk teori har grobunn fra disse ideologiene som begrunner kvinners undertrykkelse med biologi. Fra denne debatten ble det viktig å skille mellom biologisk kjønn (engelsk *sex*) og sosialt kjønn (engelsk

gender). Biologisk kjønn er knyttet til om man er født med kvinnelige eller mannlige kjønnsorgan og sosialt kjønn er knyttet til normer og forventninger samfunnet har til kjønn, om hva som er maskulint eller feminint. *Gender* (sosialt kjønn) blir sett på som sosialt konstruert og adskilt fra *sex* (det biologiske kjønn). Dette er et perspektiv som fortsatt diskuteres i dag, men et skille som er fremtredende i det meste av kjønnsteorien.

Tokjønnsmodellen er dypt forankret i den norske kulturen, men det har de siste tiårene blitt viet mer oppmerksomhet mot at det kan finnes et mangfold av kjønn. Noen mennesker opplever seg ikke som det biologiske kjønn de ble tildelt ved fødsel, noen definerer seg som både kvinne og mann, eller anser kjønn som et sosialt konstruert fenomen og som ikke føler seg som noen av delene (NOU 2019: 19, s. 52). I denne oppgaven har jeg vært nødt til å benytte meg av data og teorier som er bygget på tokjønnsmodellen. Derfor vil jeg videre i oppgaven ta utgangspunkt i kjønnene gutt/mann og jente/kvinne, selv om jeg anerkjenner at det finnes barn og unge som ikke identifiserer seg slik og derfor kan falle utenom. Jeg vil forsøke å ta hensyn til kjønnsmangfoldet der det er hensiktsmessig og mulig ut i fra dataene som er samlet inn.

3.2 Kjønnroller og kjønnstereotyper

Uansett hvordan man ser på kjønn, har ulike samfunnsnormer og forventninger til hvordan man skal være gutt eller jente, begge deler eller ingenting. Dette kalles kjønnroller. Disse kjønnrollene kan være knyttet til hvordan man ser ut (biologisk kjønn) eller hvordan man oppfører seg (sosialt kjønn), altså hvordan man *gjør* kjønn sitt. De har betydning for hva andre forventer av en og hvordan en blir behandlet. Normer for kjønn er noe vi ubevisst bærer med oss og kan være seiglivede (NOU 2019: 19, s. 52). Som beskrevet over i forbindelse med tokjønnsmodellen, er det fortsatt ting og fenomener som i noen sammenhenger oppfattes som kjønne (noe som knyttes til et spesielt kjønn), slik som klær, farger eller fritidsaktiviteter. Normene påvirker barn og unges oppfatning av hva de kan gjøre og hvilke opplevelser de oppsøker uten å bli dømt, utestengt, latterliggjort eller diskriminert (ibid., s. 38). Ulike samfunnsnormer har til ulike tider forskjellige normer og forventninger til de ulike kjønnene.

Kjønnstereotyper blir beskrevet som fastgrodde forventninger knyttet til menneskers kjønn (NOU 2019: 19, s. 53). Disse tradisjonelle og stereotype oppfatningene av kjønn har grunnlag

i normene for kjønn som dominerer i samfunnet. De finnes over alt og kan legge begrensninger på hvordan mennesker ønsker eller kan leve livene sine. Fra tidlig alder læres det stereotype oppfatninger av kjønn på alle arenaer der barn ferdes (ibid., s.38), for eksempel ved å skille mellom hva som oppfattes som jenteleker og gutteleker, som barbie-dukker og biler. Senere i oppveksten gir det også uttrykk i hva som er oppfattet som jente- og gutteaktiviteter. Kjønnstereotyper kan begrense barn og unges valgmuligheter ved å gjøre det vanskelig å overskride de tradisjonelle jente- og gutterollene (ibid., s. 39).

3.3 Hva er feministisk teori og hvordan er den relevant for planlegging?

Feministisk forskning har som formål å beskrive, forklare og tolke ulikheten mellom kjønn, i lys av makt og undertrykkelse. Feministisk forskning er et paraplybegrep som rommer mange ulike teoretiske retninger. Feministisk teori er et alternativ til tradisjonell teori og forskning der kvinners situasjon i liten grad har vært representert (Listerborn, 1999, s. 10; Thagaard, 2018, s. 42).

Selv om det ikke finnes en enkelt feministisk teori, er det er også konsensus om visse ideer som har påvirkning på forskning og planleggingspraksis innen feministisk teori. Det første er at sosial erfaring er kjønned ved at roller, verdier, muligheter, status og perspektiver vi tilegner oss i samfunnet til dels baseres på hvilket biologisk kjønn man er. Feministisk teori tar utgangspunkt i at all teori og praksis er politisk og derfor enten viderefører eller utfordrer status quo. De fleste feministiske teoretikere mener at kunnskap innebærer et imperativ til handling, og at teori og planleggingspraksis derfor ikke burde sees på som separate enheter (Snyder, 1995, s. 92).

Tradisjonell forskning og den dominerende patriarkalske kulturen har gitt en snever definisjon av hva som er kunnskap og hvem som kan ha den. Feministisk forskning åpner for at et bredere spekter av erfaringer er gyldige former for kunnskap. Feministisk teori avviser også at forskning og planleggingspraksis kan være verdinøytral og objektiv. Verdinøytralitet er ikke bare sett på som uoppnåelig, men også som uønsket da den kan maskere skjulte verdiorienteringer som støtter opp om de eksisterende maktstrukturene (ibid.).

Feministisk teori har som mål å bidra til endring i samfunnsstrukturer som diskriminerer mennesker basert på deres biologiske kjønn eller kjønnsuttrykk. I kvinneforskningens historie

har det foregått en utvikling i forståelsen av kjønn, hvilke forskningstema som er aktuelle og hvilke strategier for endring man bør benytte seg av. Liv Toril Pettersen beskriver denne utviklingen i sin artikkel *Likestilling, kvinner og kjønn i samfunnsplanlegging* (1999) som tre faser. Hun skiller da mellom likestillingsperspektivet, kvinneperspektivet og kjønnsperspektivet. Mary Gail Snyder (1995) benytter også dette skillet i sin analyse av feministisk teori og planleggingsteori. Utviklingen av de teoretiske perspektivene og strategiene for endring må sees i sammenheng med den historiske utviklingen i kvinners situasjon, representasjon og formelle rettigheter (Pettersen, 1999, s. 23). Begrepene likestilling, kvinne- og kjønnsperspektiv brukes i følge Pettersen ofte synonymt i planleggingen, noe som kan peke på manglende teoretisk forankring og at planleggere ikke er bevisst ordbruken og dens betydning (ibid., s. 28). Hvilke teoretiske begrep, perspektiv og endringsstrategier som er hensiktsmessige å bruke, vil være kontekstavhengig. Dermed er det kanskje ikke så farlig at det ikke er en felles forståelse for bruken av dem hos planleggere (ibid., s. 29).

Likestillingsperspektivet ble utformet da kvinner hadde få formelle rettigheter (Pettersen, 1999, s. 23). I en parallell til ettkjønnsmodellen ser man på menn og kvinner som prinsipielt like. Ulikhetene som har oppstått mellom kjønnene er et resultat av diskriminering, derfor er det viktig å synliggjøre kvinnens liv og erfaringer og supplere eksisterende forskning med kunnskap om kvinner. Biologisk kjønn skal i så liten grad som mulig avgjøre den enkeltes mulighet til å realisere egne ressurser og ambisjoner (ibid., s. 22-23).

Likestillingsperspektivet er basert på behandlingslikhet som prinsipp, det vil si at dersom kvinner får samme rettigheter og plikter som menn, vil kvinner og menn gradvis bli likere. Det er derfor ønskelig med særskilte tiltak rettet mot ett av kjønnene for å nå reell likestilling raskere, med en kritisk gjennomgang av samfunnets organisering og ressursbruk (ibid., s. 23). I planleggingen har dette likestillingsarbeidet vært opptatt av å øke antall kvinnelige planleggere og integrere likestilling i plan- og styringsdokument. Ved å få inn flere kvinnelige planleggere, og en økende bevissthet rundt feministisk kritikk av samfunnet, vil planleggingen kunne bli mer representativ for befolkningen. En kritikk av dette perspektivet på kjønn er at kvinnen blir oppfordret til å oppføre seg mer lik mannen, da mannen sees på som normalen og idealet (ibid., s. 22, 24).

Kvinneperspektivet ble utviklet på 1970-tallet under den andre feministbølgen med radikal kvinnebevegelse (Pettersen, 1999, s. 23). I motsetning til likestillingsperspektivet, tar dette

utgangspunkt i at kvinner og menn er forskjellige. Forskjellen mellom kjønnene, uansett om den er biologisk eller sosialt betinget er positiv og skal synliggjøres.

I planleggingen er målet med kvinneperspektivet å styrke kvinnens maktposisjon i samfunnet, ved å fremheve kvinnelige verdier og prioriteringer, da samfunnet og vitenskapen i størst grad er preget av menns perspektiver, verdier og prioriteringer. Kvinners erfaringer og interesser blir derfor systematisk nedvurdert. For å bøte på dette vil man studere planlegging fra et kvinneperspektiv. Kvinneperspektivet blir også kalt for *Standpunktfeminisme*, siden man endrer standpunktet man ser på samfunnet fra (ibid., s. 22-24, Snyder, 1995, s. 95). Det finnes dog ikke ett kvinneperspektiv, men flere kvinneperspektiver som er kontekstavhengige. Kvinner er en stor og mangfoldig gruppe som likevel har noen fellestrekk ved at de mangler generell makt og at de som oftest er tilskrevet omsorgsarbeid i samfunnet. Disse to forholdene kan i følge standpunktfeministene danne grunnlag for et felles kvinneperspektiv (Pettersen, 1999, s. 25).

Kjønnsperspektivet er blitt utformet i en tid der kvinner har blitt mer ulike og fått flere posisjoner i samfunnet (Pettersen, 1999, s. 23). Kjønnsperspektivet ser på kvinner og menn som like og ulike på samme tid, og kritiserer således det todelte kjønnsbegrepet (ibid., s. 22). Fremfor å fokusere på ulikheter mellom kjønn, fokuseres det på betydningen av å være et kjønn i forskjellige sammenhenger. Fordi kvinner har mindre makt og autoritet enn menn, vil kjønnsperspektivet rette oppmerksomhet mot kvinners verdier, erfaringer og interesser (ibid., s. 27).

Strategien for å skape et mer likestilt samfunn med et kjønnsperspektiv i planleggingen er å påpeke at fenomener som kjønn er sosialt konstruerte, bryte dem ned i enkeltdeler for så å sette dem sammen på nytt (ibid., s. 22). I samfunnsplanleggingen og politikken har man sett at dette er forsøkt med å rette fokus på menn og menns rolle som omsorgspersoner. Dette viser at det i kjønnsperspektivet er en erkjennelse av at menn også er kjønn, og at det også kreves endringer hos menn dersom en skal oppnå et likestilt samfunn (ibid., s. 27).

Felles for feministisk teori og dens påvirkning på planleggingen er anerkjennelsen av at steder og rom, og vårt perspektiv på dem er kjønnnet. Denne kjønnningen av sted og rom reflekterer måten kjønn blir konstruert på og forstått i samfunnet (Massey, 1994, s. 186). Steder og rom er sosiale produkt og derfor formet etter de rådende normene og verdiene for samfunnet de blir bygget i. Gjennom dets rom, arkitekturen, sosiale relasjoner og kjønnete aktiviteter,

produserer og reproduserer byen maktstrukturene i samfunnet. Filosofen Lefebvre argumenterer for at steder og rom er sosialt produserte på måter som ofte virker nøytrale og abstrakte, men som i realiteten er partisk og politisk (Hudson & Rönnblom, 2008, s. 75).

Det er vanlig i dag å anerkjenne at byer er bygget med en mannlig norm (Hudson & Rönnblom, 2008, s. 73). Dette har både en fysisk og en symbolsk dimensjon som begge er begrensende på kvinners bevegelse og tilhørighet i rommet. Den fysiske dimensjonen er for eksempel ved funksjonsinndeling av byen, der arbeidsplasser, bosted og rekreasjon ligger separat, som resulterer i ineffektive reiser frem og tilbake mellom funksjoner for kvinner, som fortsatt gjør det meste av reisene i forbindelse med en husholdning. Den symbolske dimensjonen skaper usynlige barrierer for kvinner (og andre), med tanke på dårlig gatebelysning, underganger og overganger, eller tomme ingenmannsland mellom funksjoner i byen som skaper steder der kvinner føler seg uvelkomne, ekskludert eller usikre i offentlige rom (ibid.).

Begrensning av kvinners mobilitet til den private sfæren har i noen sammenhenger vært et avgjørende middel for undertrykkelse. I vestens byer var det (og til dels er det fortsatt) en romlig kontroll, der kvinnen tilhørte hjemmet/det private og mannen tilhørte byen/det offentlige. Gjennom dette har det blitt utført en sosial kontroll av kvinnen og hennes (manglende) plass i offentligheten (Massey, 1994, s. 179).

Et grunnleggende prinsipp for en demokratisk by er at kvinner og menn har like rettigheter til byen. En demokratisk by burde også bety at alle har de samme mulighetene til å påvirke hvordan byen ser ut. En demokratisk by er en by der alle føler seg velkomne og trygge i hver krok av byen, og der alle har rett til å delta i beslutningene som former byen (Hudson & Rönnblom, 2008, s. 75)

Det er viktig å poengtere at det er ikke det fysiske miljøet som er utrygt for kvinner og får dem til å føle seg utrygge, det er maktstrukturene som gjør at kvinner som gruppe er underordnet menn som gruppe (Hudson & Rönnblom, s. 77). Frykt kan ikke bli "designet vekk" fordi frykten ligger i de sosiale maktstrukturene som gjør at kvinner som gruppe er underordnet menn som gruppe, der menns vold mot kvinner og kvinners frykt for denne spiller en viktig rolle i å bevare disse relasjonene (ibid.). Men det er allikevel en romlig

dimensjon for frykt, og forskning viser at kvinner er mer redde på spesifikke steder eller unngår spesifikke områder fordi de assosieres med en høyere risiko, som for eksempel underganger, store tomme områder uten mennesker eller dårlig belyste gater og parker (ibid.).

Som vist finnes det mye feministisk teori om kjønns påvirkning på byene vi bor i og vår opplevelse av dem. En feministisk teoretisk tilnærming mener som sagt at kunnskap innebærer et imperativ til handling. Jeg vil nå vise frem hvordan det jobbes praktisk med likestilte byer internasjonalt, med forbildecksempelet Wien, før en gjennomgang av norsk policy og tidligere forskning på arbeidet med likestilte byer.

3.4 Gender mainstreaming

Gender mainstreaming er praksisen med å sikre at kvinner og menn blir likt representert i politikk, lovgivning og ressursfordeling. Det er en politisk strategi som først ble introdusert i 1985, før det ble nedfelt som FNs globale strategi for likestilling mellom kjønnene i 1995 (Hunt, 2019). Gender mainstreaming er et prinsipp og en prosess, ikke et mål i seg selv. Prosessen innebærer å vurdere implikasjoner for kvinner og menn av planlagte tiltak, deriblant lovgivning, policy eller programmer, på alle områder og alle nivåer av politiske, økonomiske og sosiale sfærer (UN Women, 2019). Målet med gender mainstreaming er å fremme likestilling mellom kjønnene. Dette gjøres ved hjelp av ulike metoder for å utfordre patriarkalske og kjønnsblinde normer i policy- og politikktutforming.

Med tanke på byplanlegging, betyr dette at utformingen av det bygde miljøet og åpne områder må vurderes med tanke på dens evne til å oppfylle kravene i hverdagen til kvinner og menn. Deretter må underliggende sosiale forhold og verdier gjøres eksplisitte, og faktorene som fører til diskriminering for bestemte brukergrupper må identifiseres. Målet er å endre den generelle innstillingen, den romlige konfigurasjonen og de underliggende verdiene på en slik måte at det oppnås likestilling (Damyanovic, 2013, s. 178)

Wien blir av mange sett på som et forbilde for hvordan man kan bruke gender mainstreaming. Selv om gender mainstreaming ble nedfelt som strategi i FN i 1995, hadde Wien implementert det i sin policy flere år tidligere (Hunt, 2019). I 1991 arrangerte Eva Kail, som da var byplanlegger, en fotoutstilling der ulike jenter og kvinners hverdag i Wien ble vist frem. Utstillingen synliggjorde deler av jenter og kvinners opplevelse av byen som ikke var vurdert

før, og satte i gang en diskusjon om hvor kvinner følte seg utrygge, hvordan de kom seg rundt, og generelt om hvem byen var bygget for. Som følge av utstillingen ble det gjennomført en undersøkelse om kvinners bruk av byen som viste hvordan kvinner og menn opplever byen ulikt, og at kvinners opplevelse ble oversatt i planleggingen. I 1992 etablerte Wien sitt første kvinnedepartement, *Frauenburo*, med Kail i spissen. Byen har siden gjennomført rundt 60 kjønnsensitive pilotprosjekter og vurdert ytterligere 1000 (Hunt, 2019). I dag har de et eget departement for Gender mainstreaming (The Department for Gender Mainstreaming), hvis mandat er å støtte og etterse andre departementer i deres arbeid med gender mainstreaming (City of Vienna, 2019).

Selv om kjønn må konkurrere med andre, til tider motstridende, hensyn for oppmerksomhet og ressurser, er gender mainstreaming ifølge The Guardian (Hunt, 2019), blitt nærmest innvevd i byens mentalitet. En årsak til dette kan være at det å ikke følge prinsippet om gender mainstreaming medfører sanksjoner. Alle byens departement må rapportere hvordan deres drift har vært like nyttig for kvinner og menn, og tiltak gjennomgår sjekklister på forhånd for å sørge for at gender mainstreaming ikke er avhengig av planleggenes individuelle interesser.

I 2005 implementerte Wien en slik sjekklister og manual for offentlige rom med "gender-sensitivity guidelines", altså retningslinjer for kjønnsensitiv planlegging, etablering og vedlikehold av byens parker. Disse har basis i kunnskap tilegnet fra ulike pilotprosjekter. Pilotprosjektene dreide seg om å lære om jenters preferanser og interesser, for så å integrere disse bedre inn i fremtidig parkdesign. Det viste seg at fem ganger flere gutter enn jenter tok i bruk offentlige parker og torg i Wiens indre by, og at jentene nærmest forsvant etter de fylte ti år (Grimm-Pretner, 2012, s. 174). Retningslinjene gir en liste av kriterier jenter har for parkdesign og har som mål å styrke jenter og kvinners tilstedeværelse i det offentlige rom. Det å gjøre om kjønnsesparters lokale kunnskap til generelle retningslinjer for hele byen, har blitt beskrevet som ideelt med tanke på å implementere gender mainstreaming (Hunt, 2019).

Gender mainstreaming er også brukt som strategi for å implementere kjønnsperspektiv i planlegging i Norge, men under navnet *likestillingsintegrering*. Jeg vil si mer om bruken av denne, hvordan den påvirker den norske policy-utviklingen og hvordan den fungerer i norsk kontekst i analysen av norsk policy i del 4.

3.5 Hva sier tidligere forskning - hvordan kan man planlegge med et kjønnsperspektiv?

Jeg vil her vise frem studier som synliggjør hvordan kjønn blir integrert, eller kan bli integrert i norsk planlegging. Det første studiet viser frem hvordan kvinnelige planleggere differensierer seg fra mannlige planleggere i sin planlegging; det andre studiet er et prosjekt som gikk på å få inn et kvinneperspektiv i kommuneplanlegging; det tredje studiet viser hvordan man kan få inn et kjønnsperspektiv i planleggingen; og det siste handler om hvordan man kan planlegge aktivitetsplasser for jenter. Gjennom disse studiene kan man lese at de ulike perspektivene fra 3.3 kommer til syne, der noen fremmer et likestillingsperspektiv, noen et kvinneperspektiv og noen fremmer et kjønnsperspektiv. Studiene viser frem ulike aspekter ved integrering av et kjønnsperspektiv i planlegging.

3.5.1 Kvinner som planlegger

Fra etablerere til erobrere - Fire kvinners forståelse av planleggerrollen sett i et kjønnsperspektiv (Strande, 2013) er en masteroppgave i by- og regionplanlegging fra NMBU. Oppgaven dreier seg om fire kvinnelige planleggeres forståelse av planleggerrollen sett i et kjønnsperspektiv. Forskning og studier har vist at interesser og fokus innenfor planlegging kan ha en sammenheng med kjønn (ibid., s. 41). De kvinnelige planleggerne ble derfor intervjuet om deres praksis, hva de har engasjert seg i og hvilke arbeidsmetoder de har benyttet. Dette ble så sammenlignet med fire mannlige planleggeres fokus og planleggingspraksis. Intervjupersonene ble også spurt om de er opptatt av kvinnefokus i planlegging og om de opplever at kjønn har betydning for planlegging i dag. Oppgaven ble delt inn i fire deler som forsøker å legge fram funnene fra intervjupersonene og se dem i lys av relevante teorier om kjønn og planlegging.

I samtalene om hvilke temaer intervjupersonene har engasjert seg i, fant Strande (2013, s. 110) at de kvinnelige planleggerne poengterte temaer og verdier som tidligere har blitt ansett som kvinnetypiske, eller "myke" verdier. Temaer som barns behov, medvirkning, miljøhensyn og landskapstilpasning. Mennene i undersøkelsen nevnte mange av de samme temaene, noe Strande argumenterer for at viser hvordan planleggingen har dreid seg i en mer feminin retning (ibid.), noe likestillingsperspektivet jobber for.

Arbeidsmetodene til de kvinnelige intervjuobjektene skiller seg mer ut, i at de har tatt i bruk ukonvensjonelle metoder som skuespill, oppsøkende arbeid og publikasjoner rettet mot brukerne. Kvinnene hadde mer brukerfokus enn mennene. I følge Strandes oppgave (2013, s. 111) arbeider menn oftere fra form til funksjon, mens kvinner arbeider fra funksjon til form.

Ingen av de kvinnelige intervjupersonene sa at de var opptatt av kvinnefokus i planlegging (ibid., s. 112). Noen av intervjuobjektene hadde ikke så mye fokus på kvinnespørsmål lenger fordi de mente at samfunnet har endret seg stort til det bedre på det området.

De kvinnelige planleggerne opplevde ikke at det å være kvinne i deres yrke begrenset mulighetene til å utøve yrket slik de ønsket. Men flere av intervjupersonene reflekterte over at det å få barn og stifte familie påvirket hvordan de bygde karrieren sin, der den ene ikke fikk jobb ved et arkitektkontor fordi hun var kvinne og hadde barn, og en annen måtte vente med å få barn til etter at bedriften hennes kunne stå på egne ben, fordi det å drive et arkitektkontor og ha små barn ikke lot seg kombinere. Alle kvinnene sa at de på forskjellige måter tilpasset arbeidslivet med familielivet.

Strande setter disse svarene opp mot en historisk utvikling for kvinner i planleggeryrket, som hun skisserer at har gått fra pionerer (1900-1945) til etablerere (1945-1980) frem til dagens erobrere (1980-). Pionerene og etablererne arbeidet i følge Strande innenfor menns rammer for planleggeryrket, mens kvinner i dag (erobrerne) får et stadig sterkere grep om planleggingen og stoler på egne kvalifikasjoner. Samtidig presiserer Strande at kvinner fortsatt jobber i en bransje som er tråkket opp av menn, innenfor menns kulturrammer og at det kan påvirke hvordan man utøver yrket sitt (Strande, 2013, s. 114). Hun argumenterer også for at det ikke bare er en sammenheng mellom interesser innenfor planlegging og kjønn, men at også andre sider ved individet har innvirkning på hvilke temaer som opptar en. De samlede erfaringene en har som menneske kalles i oppgaven "levde erfaringer" og har i følge Strande mer å si for planleggeres interessefelt enn kjønn alene, selv om kjønn selvsagt er del av en persons "levde erfaring" (ibid., s.41). Hun skriver videre at kjønn kan ha hatt en større innvirkning på pionerene og etablerernes planleggingspraksis fordi deres levde erfaringer var formet sterkere av et kjønnssegregert samfunn enn dagens "erobrere", ved at det ikke i like stor grad forventes at kvinner skal være husmødre og menn forsørgere (ibid., s. 41-42). Denne observasjonen gjenspeiler Pettersen (1999) sin beskrivelse av utviklingen av feministisk planlegging fra et likestillingsperspektiv til kvinneperspektiv frem til et kjønnsperspektiv.

Videre vil jeg introdusere to ulike måter å jobbe med feministisk planlegging i et kvinneperspektiv og et kjønnsperspektiv.

3.5.2 Kommuneplanlegging på kvinners vilkår

Kommuneplanlegging på kvinners vilkår var et treårig prøveprosjekt (1989-1991) i regi av Miljøverndepartementet. Prosjektet involverte flere andre departement og statlige organer i seks kommuner rundt i Norge. Det var et pionerprosjekt for å øke kvinners deltakelse i kommunale planprosesser (Berg & Pettersen, 1995, s. 10, 17).

Målet med prosjektet var tredelt. For det første ønsket man å utvikle kunnskap om og modeller for hvordan kvinners verdier og behov kan integreres i kommuneplanene og planprosessene i de seks kommunene som deltok i prosjektet. For det andre ønsket man å utvikle kommuneplaner med kvinneperspektiv på bomiljø, nærings- og sysselsettingspolitikken og helse- og omsorgspolitikken. Helt sentralt i prosjektet var å øke kvinners deltakelse i planleggingen for å få et kvinneperspektiv inn i planprosessene. Det tredje målet var så å formidle kunnskapen prosjektet utviklet til andre kommuner (ibid., s. 18).

Kommunene la under prosjektet vekt på medvirkning, bred mobilisering og bottom-up prosesser i planarbeidet. De hadde folkemøter og oppsøkende arbeid, ved for eksempel å ta kontakt med etablerte organisasjoner som bondekvinnelag og sanitetsforeninger. Kommunene erfarte dog at det er vanskelig å få tak på et så generelt begrep som *kvinneperspektiv* (ibid., s. 24). Det er vanlig - men ikke uproblematisk - å anta at kvinner har visse grunnleggende normer og verdier til felles. Prosjektet viste at kvinner generelt er opptatt av temaer som omsorg, oppvekstmiljø, hverdagslivets organisering, sysselsetting og miljøspørsmål. Men kvinner er ikke bare opptatt av såkalte "myke verdier". Erfaringene fra en av deltakerkommunene var at kvinnene var like opptatt som menn av veibygging og kloakk, men at kvinnene i tillegg var opptatt av så mye mer (ibid., s. 25).

I gjennomgangen av prosjektet har man kommet fram til fire måter å gjøre kvinneperspektivet på planlegging mer håndfast:

- Bedring av objektive vilkår for kvinner i kommunen ved å bruke kunnskap og statistikk om kvinners levekår som grunnlag for endring.

- "Kvinnerens tema" som mål for planarbeidet, ved å finne temaer som opptar kvinner og få dem på kommunens dagsorden.
- Bredere og sterkere deltakelse av kvinner i det offentlige liv, ved å sikre lik deltakelse av kvinner og menn i planprosesser.
- "Feministiske verdier" som perspektiv på planleggingen. Finnes det et felles kvinnelig verdigrunnlag og hvordan kan det bli grunnlag for kommuneplanlegging (Pettersen, 1999, s. 25).

Erfaringene fra prosjektet viser at fokus på et kvinneperspektiv i kommuneplanlegging har medført bevisstgjøring og synliggjøring av kvinners interesser, nye arbeidsmåter og andre prioriteringer i kommuneplanene (Berg & Pettersen, 1995, s. 24). Prosjektet førte til at områder som oppvekst, omsorg, kultur og miljø fikk større status i kommuneplanarbeidet (ibid., s. 18).

Men erfaringen fra prosjektet viser også at dette er endringsprosesser som tar tid og krever bred støtte hos politikere og de ansvarlige etatene i kommunen. Oppfølgingen av prosjektet i kommunene i etterkant har variert. Erfaringene fra kommunene viser at slike prosjekter kan sette i gang endringsmekanismer, men at oppfølging ofte er nødvendig for å sikre varige endringer. I følge Berg & Pettersen (1995, s. 19), illustrerer dette prosjektet at endringer tar tid, og at etter at et prosjekt er avsluttet er det ikke sikkert at det kvinneverket arbeidet videreføres automatisk.

3.5.3 Kjønnsperspektiv i planlegging - en veileder

Kvinneuniversitetet Nord har utarbeidet en veileder for kjønnsperspektiv i planlegging. Arbeidet ble initiert av Fylkesmannen i Rogaland i forbindelse med et større likestillingsprosjekt i fylket (Kvinneuniversitetet Nord, 2002). Målet med veilederen er å øke bevisstheten rundt hva det vil si å ha et kjønnsperspektiv i planlegging og å utarbeide et verktøy som kan brukes praktisk for å integrere kjønnsperspektivet i planlegging (ibid.).

Kvinneuniversitetet Nord begrunner behovet for en veileder om kjønnsperspektiv i planlegging med endringer i likestillingsloven som trådte i kraft i 2002. Disse ga offentlige og private virksomheter plikt til å arbeide "aktivt, målrettet og planmessig" for å oppnå likestilling (aktivitetsplikt) (ibid., s. 1). Videre poengterer de at kvinner og menns tilværelse

på mange områder fortsatt har betydelige ulikheter. De ulike livsvilkårene gir ulike behov og interesser i planleggingen. Planlegging er fortsatt mannsdominert som yrke, men også i form av deltakelse og medvirkning fra befolkningen. Til sist trekker de fram at det er lite bevissthet rundt kjønn i planlegging og at planleggingens konsekvenser for kvinner og menn i liten grad har blitt vurdert (ibid.).

For å få frem kjønnsperspektivet i planleggingen legger veilederen opp til å synliggjøre betydningen av kjønn ved bruk av diverse metoder. Eksempler på slike metoder er bruk av statistikk, spørreundersøkelser, konsekvensutredninger og folkemøter (ibid., s. 2-9). Det trekkes fram at det viktigste for planarbeidet er å sikre bred mobilisering og forankring av planen i kommunen. På den måten er man mer sikret at planen blir fulgt opp og tatt i bruk (ibid., s. 2).

Veilederen ender opp med en sjekkliste på åtte punkter, som skal sikre at man er bevisst kjønnsperspektivet i planprosessen. Disse går ut på hvem (hvilke grupper, organisasjoner eller enkeltmennesker) som bidrar til å definere hva som er de viktigste utfordringene for kommunen; om kommunens utfordringer kan beskrives med kjønnsdelt statistikk; hvem som deltar på oppstartsmøter og folkemøter; hvem som kommer med innspill til planen, hvem som får innspillene sine tatt inn i planen; hvem som beslutter hvorvidt planen godkjennes eller ikke, og til slutt, i hvor stor grad begge kjønn legger premisser, deltar eller tar beslutninger i planprosessen (ibid., s. 9).

De ulike metodene veilederen trekker fram er ment å bruke underveis i planprosessen, mens sjekklisten er ment å bruke i retrospekt for å vurdere om prosjektet har ivaretatt kjønnsperspektivet. Jeg har ikke funnet informasjon om, og eventuelt hvordan, denne veilederen er blitt brukt i ulike planprosesser.

3.5.4 En jentestrategi - en veileder for design av aktivitetsplasser for jenter

En jentestrategi er en masteroppgave i landskapsarkitektur fra 2014. Oppgaven er rettet mot fysisk aktivitet og unge jenter og da spesielt aktiviserende offentlige utemiljø. Gjennom oppgaven undersøkes forskning om hvorfor unge jenter ikke bruker dagens plasser, parker og anlegg på samme måte som unge gutter, og forsøker å samle dette til verdifull informasjon om

hvordan man kan planlegge og designe aktiviserende utemiljø som appellerer til unge jenter. Problemstillingen for oppgaven var: *Hvordan kan vi designe urbane uterom som motiverer unge jenter til opphold og fysisk aktivitet?*

Oppgaven går gjennom fire kunnskapsfelt med et kjønnsperspektiv og trekker frem kunnskap om jenters bruk av aktiviserende uterom. Disse kunnskapsfeltene dreier seg om fysisk aktivitet, kjønnssteori, arkitektur og planlegging, og miljøpsykologi. Denne kunnskapen blir så samlet sammen til en designstrategi og planleggingsguide for urbane uterom med fokus på å ivareta jenters interesser og behov. Planleggingsguiden består av punkter med jenters preferanser for beliggenhet, programmering, formspråk og mentalitet, romlig struktur, tilrettelegging og fasilitering, og beskyttelse og trykksfaktorer.

Gjennom sitt studie fant Rishaug (2014) at jenter er like fysisk aktive som gutter, men har andre preferanser når det gjelder type aktiviteter, arenaer og begrunnelser for å være aktiv. Faktisk fant hun at unge jenter har flere likhetstrekk med den voksne befolkningen enn med unge gutter, når det gjelder aktivitetspreferanser. Videre fant hun at jenter er mindre tilbøyelige for å drive med spontan aktivitet enn guttene, og foretrekker heller å være i aktivitet dersom aktiviteten er organisert. For eksempel ved en basketturnering eller jentedag i skateparken. I kapittelet om kjønnssteori poengterer hun at dagens aktiviserende uterom er formet etter en stereotyp oppfatning av utendørsaktiviteter som jenter ikke kjenner seg igjen i. Dersom man designer mer fleksible uterom som ikke reproducerer normative forståelser av kjønn, vil kanskje flere jenter (og gutter) benytte seg av dem.

Oppsummert kan vi se at hvilket av perspektivene på likestilling, kvinner og kjønn som blir integrert i planleggingen påvirker hva som blir uttrykt gjennom planer og i det fysiske resultatet. Prosjektet *Kommuneplanlegging på kvinners vilkår*, veilederen *Kjønnsperspektiv i planlegging* og masteroppgaven *En jentestrategi* påpeker viktigheten av å tenke på kjønn når man planlegger aktivitetsplasser for unge.

Gjennom veilederen *Kjønnsperpektiv i planlegging* får vi se at det i liten grad vurderes konsekvenser av planlegging for både kvinner og menn. En utfordring er også resultatet fra masteroppgaven til Sande (2013), som viser at planleggere har lite bevisst kjønnsfokus. Dette

fordi de mener at man etter å ha fått et kvinneperspektiv inn i planleggingen har kommet en lang nok vei med likestilling mellom kjønnene. I neste kapittel vil jeg i en gjennomgang av norsk policy på området og gjennom kvalitative intervjuer, finne mer informasjon om bevissthet rundt kjønnsperspektiv i planlegging i praksisfeltet i dag.

3.6 Hvordan skal disse perspektivene bidra til analysen i oppgaven?

Gjennom dette kapitlet har jeg vist at teori og annen forskning fremmer behovet for et kjønnsperspektiv i planleggingen. Dette er for å sikre at behovet til både kvinner og menn, jenter og gutter blir ivaretatt i planleggingen, men den tidligere forskningen viser at dette er lettere sagt enn gjort. Som vi har sett, så legger forskjellige studier ulike perspektiver til grunn, og de ulike perspektivene gir forskjellige resultater når de blir integrert i planleggingen. Mitt perspektiv i dette studiet vil være kjønnsperspektiv og likestillingsintegrering. Jeg ønsker å se hvordan gender mainstreaming brukes i Norge og om dette reflekterer de ulike perspektivene jeg har presentert i denne teoridelen. Dette vil hjelpe meg å svare på problemstillingene:

P1: Hvorfor trenger man et kjønnsperspektiv i planleggingen?

P2: Er kjønnsperspektivet integrert i norsk planlegging og hva slags kunnskap trengs for å ivareta dette?

Med utgangspunkt i gender mainstreaming, også kalt likestillingsintegrering, er fokuset for oppgaven på integrering av kjønnsperspektivet i norsk planlegging.

Jeg vil studere det gjennom de følgende punktene:

- a) hvordan kjønnsperspektivet er integrert i norske policydokument
- b) om det er bevissthet om kjønnsperspektivet i praksisfeltet
- c) om kjønnsperspektivet er integrert i plankrav
- d) hva slags kunnskap og forutsetninger som bør ligge til grunn for at kjønnsperspektivet kan integreres i planleggingen

Først vil jeg se på det generelt og så i et case. Jeg vil studere det empirisk gjennom dokumentstudier av offentlige dokumenter, plandokumenter i et case og gjennom kvalitative intervjuer. Videre i oppgaven ønsker jeg å undersøke om det er uttrykk for kjønnsperspektiv i norsk planleggingspolicy, hva planleggere mener om kjønnsperspektivet i planlegging i dag,

samt ta for meg en case der jeg vil se hvordan kjønnsperspektivet er integrert i planverket og hva slags kjønnsperspektiv som ligger til grunn for plantiltaket som er foreslått. Så vil jeg bruke noe av teorien til å finne ut hva slags forutsetninger som må ligge til grunn for at man kan oppnå et velintegrert kjønnsperspektiv i planleggingen.

Analyse

Analysen er todelt. Først blir integrering av kjønnsperspektivet analysert med fokus på planleggingspraksis generelt og med tanke på aktivitetsplasser for unge. For å svare på dette har jeg benyttet meg av ekspertintervjuer, offentlige dokumenter og gjennomgang av tidligere masteroppgaver som omhandler temaet. Det er viktig å forstå hvordan kjønnsperspektivet blir integrert i planlegging generelt før jeg introduserer caset, ettersom dette forteller en god del om hvor høy grad av kjønnsperspektiv man kan forvente i en enkelt planprosess. I den andre delen blir caset introdusert. Gjennom empiri fra dokumentstudier og semistrukturerte intervju vil jeg analysere hvordan kjønnsperspektivet er integrert i caset.

4. Analyse av kjønnsperspektiv i norsk planlegging

I denne delen av analysen blir funnene fra en mer generell analyse av norsk policy og planleggingspraksis presentert. Det blir studert ut fra hovedproblemstillingene

P1: Hvorfor trenger man et kjønnsperspektiv i planleggingen?

P2: Er kjønnsperspektivet integrert i norsk planlegging og hva slags kunnskap trengs for å ivareta dette?

og gjennom de følgende fire underproblemstillingene:

- a) hvordan er kjønnsperspektivet integrert i norske policydokument?
- b) er det bevissthet om kjønnsperspektivet i praksisfeltet?
- c) er kjønnsperspektivet integrert i plankrav?
- d) hva slags kunnskap og forutsetninger bør ligge til grunn for at kjønnsperspektivet kan integreres i planleggingen?

I denne delen av analysen og diskusjonen vil jeg se hvordan disse de ulike kjønnsperspektivene og gender mainstreaming/likestillingsintegrering er reflektert i de overordnede policydokumentene, for så å se hvordan de er reflektert i praksisfeltet, gjennom bevissthet, plankrav og hva slags kunnskap planleggingsekspertene mener burde være til stede.

4.1 Hvilket perspektiv ligger til grunn for den norske policy?

I likhet med Wien har gender mainstreaming blitt lagt til grunn for kjønnslikestillingsarbeid i Norge lenge før FN resolusjonen fra 1995. Utover det er det få likhetstrekk i gjennomføringen

av prinsippet. I Norge kalles *gender mainstreaming* likestillingsintegrering. Det engelske begrepet reflekterer at kjønnsperspektivet ligger til grunn, mens det norske begrepet viser til et likestillingsperspektiv der alle diskrimineringsgrunnlag er inkludert. Norske myndigheter har siden midten av 1980-tallet lagt en integreringsstrategi til grunn for kjønnslikestillingsarbeid i forvaltningen, gjennom blant annet sektoransvarsprinsippet (NOU 2019: 19, s. 60). Sektoransvarsprinsippet innebærer at hver sektor i hvert forvaltningsnivå har ansvar for å fremme likestilling i sin virksomhet og prioritere det i sine budsjett (ibid.).

Likestillings- og diskrimineringsloven bygger også opp under intensjonen i integreringsstrategien ved at offentlige myndigheter og tjenesteytere har en plikt til å utrede konsekvensene av tiltak, aktivt fremme likestilling og redegjøre for arbeidet de gjør med likestilling (NOU 2019: 19, s. 62). Gjennom utredningsinstruksen skal man vurdere hvem som blir berørt av ulike tiltak. Å vurdere konsekvenser for likestilling gjennom utredningsinstruksen sees på som en oppfølging av statlige virksomheters aktivitetsplikt (ibid., s. 63). Aktivitetsplikten innebærer et aktivt, målrettet og planmessig arbeid for å fremme likestilling (ibid., s. 62). Loven gir og fra 01.01.2020 en plikt for offentlige myndigheter til å redegjøre for arbeidet sitt med å fremme likestilling i årsrapport, årsberetning eller et annet offentlig tilgjengelig dokument. Dette er kjent som redegjørelsesplikten (ibid., s. 63). På denne måten har man ved hjelp av integreringsstrategien og lovverket prøvd å sikre at offentlige myndigheter jobber med likestilling på en helhetlig og grundig måte. Men undersøkelser viser at likestillingsintegrering og lovverket i liten grad følges opp etter intensjonen.

I 2011 og 2012 ble det publisert to utredninger, kalt henholdsvis *Struktur for likestilling* og *Politikk for likestilling*. De viste at det i praksis kan være vanskelig å integrere et aktivt likestillingsarbeid i den daglige virksomheten i offentlige institusjoner (NOU 2019: 19, s. 63). Det viste seg at det var lite systematisk likestillingsarbeid på tjenestoområdene, mens det først og fremst var fulgt opp på arbeidsgiverfeltet i kommunene, fylkeskommunene og fylkesmennsembetene. Utredningene konkluderte med at likestillingsperspektivet i liten grad er integrert i den daglige driften og videre at likestillingsintegrering i realiteten ikke fungerer (ibid., s. 64). Det er en manglende bevissthet på hva utredningsinstruksen og aktivitetsplikten innebærer, eller hvordan det kan følges opp i praksis. I tillegg fører sektoransvarsprinsippet til

at likestilling “blir alles jobb, men ingens ansvar” (ibid.), fordi ansvaret vannes ut når alle har ansvaret.

I 2019 ble det publisert en utredning kalt *Jenterom, gutterom og mulighetsrom (NOU 2019: 19)*, som jeg refererer til en del i denne oppgaven. Med tanke på at oppgaven har et spesielt fokus på aktivitetsplasser for unge, er det interessant å ta et dypdykk i denne utredningen. Utredningen tar for seg likestillingsutfordringer barn og unge møter på ulike arenaer, deriblant fritidsarenaer. Siden de to overnevnte utredningene ble publisert i 2011 og 2012, har det i følge NOU 2019: 19 (s. 65) skjedd en utvikling i virkemiddelapparatet for likestillingsintegrering, men det er fortsatt slik at likestillingsarbeidet er fragmentert, nokså ujevnt og mangelfullt. De konkluderer med at det trengs en mer aktiv oppfølging av likestillingsarbeidet blant offentlige myndigheter og tjenesteytere, og en opprustning av de enkelte sektorer og kommuner for bedre å kunne jobbe praktisk med likestilling rettet mot barn og unge (ibid., s. 65). De mener det er behov for å styrke det sektorovergripende arbeidet på likestillingsfeltet (ibid., s. 31), med et virkemiddelapparat som kan bistå med kunnskap, opplæring og praktiske verktøy. Utvalget påpeker derfor at likestillingsintegreringen må styrkes, men de sier og noe om hva som innholdet i integreringen bør være.

Gjennom arbeidet med utredningen fant de at det er en mangel på kunnskap om hvordan kjønn påvirker barn og unges hverdag på de ulike arenaene, og at det finnes lite forskning om kjønn, kjønnsstereotypier og kjønnslikestilling blant barn og unge i en norsk kontekst (NOU 2019: 19, s. 40). Generelt er det praktiske arbeidet med barn og unges likestillingsutfordringer et lite etablert felt (ibid., s. 65). Utredningen presiserer at tiltak fra myndighetene, så langt det er mulig, bør være kunnskapsbaserte. Det blir og påpekt at likestilling er et fagfelt, og at fagkunnskap er helt avgjørende for å implementere et kjønnsperspektiv i likestillingsintegreringen og for å sette i gang egnede tiltak i den enkelte sektor (ibid., s. 63). NOU 2019: 19 (s. 30) viser videre til en utfordring ved at tiltak mangler kunnskapsgrunnlag, men også at tiltak som blir utført ofte ikke følges opp av forskning, slik at en igjen mister viktig kunnskap (ibid., s. 30).

Utvalget presiserer at likestilling handler like mye om gutter som om jenter (NOU 2019: 19, s. 50). Utredningen har et kjønn+ perspektiv. Dette beskriver de som at kjønnsperspektivet er utgangspunktet for utredningen, men at de ser på kjønn i sammenheng med andre faktorer, altså har de et interseksjonelt perspektiv eller et mangfoldsperspektiv i tillegg til

kjønnsperspektivet. Dette mangfoldsperspektivet er mer fremtredende i norsk policy enn kjønnsperspektivet, som synliggjort i en masteroppgave fra 2018, som jeg vil introdusere i neste avsnitt.

Kjønn i norsk romlig planlegging (Eiksund, 2018) er en masteroppgave i by- og regionplanlegging fra NMBU. Oppgaven forsøker å finne ut hvordan kjønn håndteres i norsk romlig planlegging gjennom en analyse av diskurs, institusjonalisering og praksis.

Problemstillingen for oppgaven var: *Hvordan håndteres kjønn i norsk romlig planlegging?*

Oppgaven er delt inn i tre underproblemstillinger som handler om måten kjønnsdiskursen i norsk planlegging har utviklet seg, hvordan kjønn er institusjonalisert i norsk romlig planlegging og hvordan unge planleggere ser sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i sin planlegging. Disse ble forsøkt besvart gjennom diskursanalyse, dokumentanalyse og intervju av fire unge planleggere. Eiksund argumenterer med disse spørsmålene for at diskursen om kjønn påvirker hvordan kjønnsperspektivet er institusjonalisert i plansystemet, som igjen påvirker hvordan planleggere ser sitt handlingsrom for å inkorporere kjønn i praksis (ibid., s. 13).

Gjennom en analyse av dagens norske diskurs om kjønn og planlegging, viser Eiksund at den i stor grad dreier seg om likestilling og mangfold. Disse begrepene er derfor institusjonalisert i lovgivning, veiledere og planer, slik NOU 2019: 19 viser. Likestilling og mangfold som diskurs i Norge handler om mer enn bare kjønn, de omhandler mange diskrimineringsgrunnlag som funksjonsevne, religion og seksualitet. Dette baserer seg på en interseksjonell tilnærming, som sier at mennesker ofte opplever diskriminering på et sammensatt grunnlag (NOU 2019: 19, s. 56). For eksempel kan man både være kvinne og en etnisk minoritet. Eiksund argumenterer gjennom sin oppgave for at institusjonaliseringen av likestilling- og mangfoldsdiskursen gjør at fokuset på kjønn forsvinner i mengden. Planleggerne hun snakket med fortalte at de så på sitt handlingsrom til å påvirke og inkorporere kjønn i planlegging som lite, blant annet fordi de manglet kunnskap om hvordan planlegging påvirker ulike kjønn. Da de ble informert om hvordan man konkret kan planlegge for kjønn, som for eksempel at trygghetsskapende tiltak påvirker kvinner og menn i ulik grad, så de på handlingsrommet sitt som større (ibid., s. 51). Eiksund poengterer i sin refleksjon at det burde være mulig å være kjønnsesifikk i tiltak, samtidig som man har en interseksjonell tilnærming (ibid., s. 53).

Som vi nå har sett legger det norske lovverket og norsk policy opp til et grundig arbeid med likestilling og innføring av kjønnsperspektivet i planlegging. Det er derfor interessant at de tre NOUene om likestilling og masteroppgaven fra 2018 sier at det faktiske arbeidet er mangelfullt. Bare på arbeidsgiverfeltet blir likestillingsintegreringen tatt på alvor. Som NOU 2019: 19 om barn og unges likestillingsutfordringer nevner, er likestilling et kunnskapsfelt. At det offentlige også skal fremme likestilling i tjenesteytingen sin og i det daglige arbeidet, er det enighet i mine kilder om at man trenger mer ekspertkunnskap og mer bevissthet for å få til. Som masteroppgaven *Kjønn i norsk romlig planlegging* illustrerer, ble planleggerne mer klar over hvordan de kunne integrere kjønnsperspektivet i planleggingen når de fikk konkret kunnskap om problematikken og løsninger på problemet.

Hvis man sammenligner den norske likestillingsintegreringen med gender mainstreaming i Wien, ser man at det er både likheter og forskjeller. Sektoransvarsprinsippet er gjeldende i begge, men der det i Wien tilsynelatende fungerer, blir det i Norsk kontekst sett på som en fallgrube. En del av problematikken, som masteroppgaven *Kjønn i norsk romlig planlegging* viser frem, er forskjellen mellom *kjønnsintegrering* (gender mainstreaming) og *likestillingsintegrering*. I Wien er fokuset for integrering kjønn, med et kjønnsperspektiv, mens det i Norge er alle diskrimineringsgrunnlag, med et mangfoldsperspektiv. Kjønnsperspektivet har da fare for å forsvinne i mengden, og blir lite håndfast for praktikerne.

En annen faktor for suksessen i Wien er at de har både sektoransvarsprinsippet og en egen gender mainstreaming-etat som observerer, bistår og straffer de andre sektorene. I Norge har vi også et slikt apparat i Kulturdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, men i følge de tre overnevnte NOUene om likestilling, er disse veldig lite synlige og har liten myndighet til å sette inn tiltak der det trengs (NOU 2019: 19, s. 60-61). Jeg vil, basert på denne informasjonen, si at kjønnsperspektivet til dels er integrert i planleggingspolicy gjennom mangfoldsperspektivet i likestillingsintegreringen, men at mangelen på oppfølging av krav og ansvar gjør at det ikke integreres videre til praksisfeltet. I neste del av oppgaven vil jeg se på dette praksisfeltet og finne ut hva to planleggingsekspertter sier om

kjønnsperspektivet i praksis, for så å se hvordan kjønnsperspektivet blir håndtert i en faktisk planprosess gjennom et case.

4.2. Er kjønnsperspektivet integrert i norsk planlegging?

I denne delen av analysen og diskusjonen vil jeg se hvordan de ulike kjønnsperspektivene og likestillingsintegrering er reflektert i de overordnede praksisfeltet, gjennom bevissthet, plankrav og hva slags kunnskap planleggingsekspertene mener burde være til stede.

4.2.1. Er det bevissthet om kjønnsperspektivet i praksisfeltet?

Ekspertene jeg har intervjuet om denne problemstillingen er fra Norge og Sverige. Den første informanten er utdannet arkitekt og jobber i dag som urbanist i Norge, etter flere år som arkitekt og urbanist i Sverige. Hun har vært en av få stemmer i den norske offentligheten som har fremmet feminisme og kjønnsperspektiv i planlegging. Den andre informanten er en svensk kulturgeograf. Hun jobber som forsker og studerer koblingen mellom stedsplanlegging og idrettsvitenskap, og har forsket på hvordan man kan planlegge aktivitetsplasser for unge jenter. I samtale med begge disse informantene ble det tydelig at det i Sverige er et betydelig større fokus på kjønn i planlegging av byer og steder, enn det er i Norge. Det vil ikke si at det ikke finnes et kjønnsperspektiv i Norge, men det er lite diskutert og lite synlig. Noe av grunnen til dette er fordi det er lite bevissthet rundt problematikken. Det er ikke så mange som snakker om det, og når det blir snakket om ender det sjeldent i spesifikke tiltak.

Informant 1 fortalte om sitt arbeid som urbanist i Norge, der hun i flere tilfeller har blitt tatt inn som eneste kvinne i et planprosjekt. I disse prosjektene er det hun som har stått for å bringe kjønnsperspektivet frem og informert de mannlige aktørene om at den kvinnelige opplevelsen i et byrom er annerledes enn mannens. Som for eksempel at en undergrunn kan oppleves som utrygg for en kvinne, men praktisk for en mann. Hun har i sitt arbeid fokusert på aspekter ved byutvikling hun anser som feminine verdier, som for eksempel sosiale aspekter ved byen og myke overganger mellom ulike typer byrom.

De siste årene har det blitt skrevet et par masteroppgaver fra NMBU med fokus på feminisme og kjønnsperspektiv i planleggingen, noe som kan tyde på en økende bevissthet blant planleggingsstudenter. Inntrykket som informant 1 har, ser vi igjen i masteroppgaven *Fra etablerere til erobrere* (Strande, 2013). Der intervjues fire kvinnelige arkitekter om deres forståelse av planleggerrollen sett i et kjønnsperspektiv. Ingen av kvinnene som ble intervjuet til *Fra etablerere til erobrere* (ibid., s. 112) sa at de var opptatt av kvinnefokus i utøvelsen av

yrket sitt, eller mente at planleggerens kjønn var av betydning for planleggingen. Oppgaven finner allikevel at kvinner som planleggere er mer opptatt av "myke" verdier og sosiale spørsmål (ibid., s. 41). Dette ble også nevnt av informant 1 i en samtale om hva feministisk planlegging innebærer. I følge denne ekspertten er feministisk planlegging en planlegging som fokuserer på feminine kvaliteter, som sosiale kontekster, heller enn en rasjonell planlegging med fokus på effektivitet. Dette viser paralleller til kvinneperspektivet, introdusert i teorikapittelet, der kvinners verdier og interesser skal hentes fram. Strande (2013, s. 101), viser til at byplanleggingen tidligere har vært planlagt med maskuline idealer til grunn. Etter kvinnenes inntog i planleggeryrket har derimot temaer som kvinner tradisjonelt sett har vært engasjert i blitt bedre forankret i planleggingen. Eksempel på slike temaer er i følge Strande hensyn til barn, myke trafikanter og miljøet.

Også i masteroppgaven *Kjønn i norsk romlig planlegging* kommer dette fram. Denne tar for seg diskursen rundt kjønn i planlegging, institusjonaliseringen av denne og hvordan fire planleggere håndterer kjønn i sin planleggingshverdag. Begge masteroppgavene beskriver en forskjell i bevisstheten hos kvinnelige og mannlige planleggere, der "levd erfaring" brukes som en forklaring på hvorfor kvinnelige planleggere er mer opptatt av kjønnsfokus enn mannlige planleggere (Strande, 2013, s. 41). "Levd erfaring" betyr erfaringer og hendelser som en opplever i livet, som vil prege og forme ens verdier og interesser (ibid.). Denne observasjonen viser at planleggere går inn i arbeidssituasjonen med holdninger og verdier som påvirker arbeidet. For å få frem kjønnsperspektivet i planleggingen er det viktig å øke bevisstheten rundt problematikken. Det er også et godt argument for å sørge for gode medvirkningsprosesser. Dersom planleggeren er forutinntatt, er det viktig å sørge for at flere stemmer blir hørt. Det blir ikke gode steder for alle, dersom planleggerne kun jobber ut fra sin egen levde erfaring.

Strandes masteroppgave (2013) fokuserte på påvirkningen av kjønn i planleggerrollen og arkitektrollen, i motsetning til Eiksunds masteroppgave (2018), som fokuserte på hvordan kjønn håndteres i den romlige planleggingen og resultatene av et kjønnsperspektiv på det fysiske miljøet. Kjønn har i følge Strandes intervjuobjekter selv, spilt liten eller ingen rolle for deres utøvelse og forståelse av eget yrke (Strande, 2013, s. 83), selv om de til tider reflekterer over at kvinner kan ha annen levde erfaring enn menn.

Da jeg snakket med ekspert 2 om hennes erfaringer fra Sverige med å få inn kjønnsperspektivet i planleggingen, fortalte hun at feminisme og kjønnsperspektivet er et tydelig fokus i Sverige. Å snakke om kjønn er vanlig og feminisme som diskurs er godt etablert i samfunnet for øvrig. Det finnes en sterkere kjønnspolitikk i Sverige, og det er ikke bare akseptert å snakke om kjønn, men et krav at det prates om det. Hun fortalte videre at selv om svenskene er mer bevisst kjønnsproblematikk i planlegging, er det fortsatt ofte takket være enkeltpersoner, som er interessert i problemstillingene, at kjønnsperspektivet er inkorporert i planer og tiltak. Et eksempel hun trekker fram er fra Malmø, der de har hatt en satsing på inkluderende offentlige uterom på grunn av en fremoverlent ordfører. Dette var likevel takket være en enkeltperson i administrasjonen som brakte frem problematikken, som så på plassene og oppdaget at de ikke var likestilte i hvem som benyttet seg av dem. Det viser at selv om man har en bevissthet rundt kjønnsperspektivet i planleggingen, så er det ofte helt avhengig av en ildsjel for å få gjennomført noe av betydning. Selv om man skaper en bevissthet rundt kjønnsperspektivet i planlegging er utførelsen av denne skjør og dårlig forankret i planverket.

4.2.2. Er kjønnsperspektivet integrert i formelle plankrav?

Diskursen rundt et kjønnsperspektiv og institusjonaliseringen av denne i planverket, blir presentert i masteroppgaven *Kjønn i norsk romlig planlegging* (Eiksund, 2018). Hun finner at kjønnsperspektivet er institusjonalisert gjennom et fokus på likestilling i norske lover og retningslinjer. Hun argumenterer også for at dette ikke er nok for å ivareta hensynet i praksis. Norge er et foregangsland når det kommer til likestilling mellom kjønnene. Dette kan vise seg å være en hvilepute for å gjøre mer, fordi en kan få inntrykk av at man er ferdig med likestillingsprosjektet (ibid., s. 48). Det er tydelig at det er en tro på at det å putte ordet *likestilling* inn i lover og regler betyr at man har tatt hensyn til kjønn (ibid.), det er derimot ikke alltid tilfellet.

I samtale med ekspertinformant 2 ble det gjort et poeng ut av at det ikke finnes krav om konsekvensutredninger for det sosiale. I forskrift om konsekvensutredninger (21.06.17, §1), står det at formålet med konsekvensutredninger er at man skal sikre at hensynet til miljø og samfunn blir tatt i betraktning under forberedelse av planer og tiltak. Selv om det står “samfunn”, er det ofte ikke det som blir vektlagt i utredninger. Som vi også så i norsk policy, blir ikke utredningsplikten i likestillingsloven fulgt opp etter intensjonen. Det kan tyde på at

det mangler et generelt fokus på sosiale konsekvenser i planlegging og at det er for lite mekanismer som sikrer at dette kommer frem. På mitt spørsmål om hun tror at det å binde kjønnsperspektivet juridisk inn i planleggingen kunne være en løsning, svarte informant 2 at miljøkonsekvenser og konsekvenser for barn er juridisk lovfestet i den svenske planprosessen, og at det ikke finnes noen sosial- eller kjønnskonsekvensutredning. Hun sa derimot at det ikke er utenkelig at det kunne være tilfellet i Sverige. Hun mente at det kanskje vil bli et behov for det på sikt. I følge informant 2 blir det fokusert en del på disse perspektivene på et myndighetsnivå i Sverige og det blir kjørt kurs og laget verktøykasser med kunnskap som planleggere kan benytte seg av. At man har kunnskap om problemet tilgjengelig, viser hun til som nok en grunn til at kjønnsperspektivet har blitt mer institusjonalisert i Sverige enn i Norge. Slik kan det tyde på at en mangel på kunnskap også er medvirkende til at det er liten bevissthet rundt kjønnsperspektivet i norsk planlegging.

4.3. Hva slags kunnskap og forutsetninger bør ligge til grunn for at kjønnsperspektivet kan integreres i planleggingen?

For å svare på denne problemstillingen har jeg benyttet meg av ekspertintervjuer, dokumentanalyser og litteraturstudier.

Da jeg snakket med informant 2 om min oppfattelse av kjønnsperspektivet i Norge, kommenterte hun at det virket som at det i Norge er “[...] viktig å ha et likestillingsperspektiv i planleggingen, men at det bare er klistret på. Man jobber med kjønnsperspektiv, men vet ikke helt hva det er”. Dette inntrykket blir styrket gjennom min analyse av norsk policy og masteroppgaven *Kjønn i norsk romlig planlegging* (Eiksund, 2018, s. 48). Eiksund fant at planleggerne hun intervjuet hadde vanskeligheter med å forstå hvilken makt de hadde til å påvirke kjønnsperspektivet i planlegging, fordi de hadde manglende kunnskap om kjønn i planleggingen (ibid., s. 51). I følge Eiksund (ibid., s. 50), mente planleggerne hun intervjuet at kjønn er lite håndfast, noe som gjør det vanskelig å komme med spesifikke tiltak. Når planleggerne derimot ble presentert med hvordan de kunne planlegge for kjønn, for eksempel ved trygghetsfremmende tiltak, var det lettere for dem å se hvordan de kunne inkorporere kjønnsperspektivet i sin arbeidshverdag (ibid., s. 51). Denne erfaringen hadde også informant 1, som benytter nettopp trygghetsaspektet for å fremme kjønnsperspektivet i planleggingen. Dette viser at for å få kjønnsperspektivet integrert i planverket er det nødvendig at planleggerne har kunnskap om at det er en skjevfordeling i bruken av offentlige rom mellom jenter og gutter, hvorfor det er sånn og hva man kan gjøre for å rette opp denne skjevheten.

Det er en problematikk i dette, ved at man i stor grad er avhengig av at planleggeren selv sitter på kunnskap om problemet og handler basert på denne kunnskapen, i tråd med feministisk forsknings imperativ til handling (Snyder, 1995, s. 92). Ildsjelproblematikken dette antyder viser at kjønnsperspektivet ikke er godt nok integrert som diskurs i planleggerfaget.

4.3.1 Skjevfordeling i bruk av og tilgang på offentlige rom

I 2019 ble *Jenterom, gutterom og mulighetsrom* lansert, en offentlig utredning om likestillingsutfordringer blant barn og unge (NOU 2019:19). Der er det blant annet et kapittel om likestillingutfordringer i barn og unges fritid, som konstaterer at norske myndigheter og forskning har gitt lite oppmerksomhet til om kjønn har betydning i barn og unges fritid (ibid., s. 161), blant annet i spørsmålet om tilgangen til fasiliteter og ressurser er ulik basert på kjønn (ibid., s. 173), men det betyr ikke at det ikke finnes kunnskap om dette. Ifølge en NOVA-rapport kalt *Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv* (2019, s. 32), utarbeidet i forbindelse med NOU 2019: 19, er tilgang til naturområder eller anlegg som egner seg for aktivitet, den viktigste faktoren som avgjør fysisk aktivitet. Rapporten viser videre til danske studier som sier at utformingen av offentlige utearealer legger mer til rette for gutters foretrukne fysiske aktiviteter enn jenters. Dette kan ha betydning for jenter og gutters mulighet til å drive med lek og fysisk utfoldelse på fritiden, og dermed forklare generelt lavere fysisk aktivitet blant jentene enn guttene. Kunnskap om hvordan kjønn har innvirkning på bruken av og tilgangen på offentlige rom er det viktig at man får frem, slik at man kan gjøre om denne kunnskapen til handling.

4.3.2. Hvorfor er det skjevfordeling i bruk av og tilgang på offentlige rom?

NOVA-rapporten (2019, s. 32), viser at det finnes lite kunnskap om hvem som benytter seg av offentlige fasiliteter for fysisk aktivitet. En kartlegging fra 2008, tok for seg bruken av anlegg som spenner fra skytebaner til kampsportsaler, alpintanlegg og fotballbaner. Det eneste anlegget som jenter benytter i større grad enn guttene, var skøytebaner (NOVA, 2019, s. 32). En annen undersøkelse basert på SSB-data fra perioden 1997-2007, viste at jenter benytter idrettshaller mer enn gutter, mens gutter bruker utearealer mer enn jenter. Rapporten viser til at

“[d]ette kan henge sammen med hva som er de prefererte aktivitetene for jenter og gutter, hvor jenters foretrukne aktiviteter som dansing og turn krever hall, mens

gutters foretrukne aktiviteter som løping, kajakkpadling, klatring, alpinkjøring etc. foregår ute” (ibid.).

Oppramsingen av aktivitetene ovenfor viser til dels utfordringen med kjønnsperspektiv i planlegging, ved at den er veldig kjønnsstereotypisk. Den aktiviteten flest jenter bedriver er i likhet med gutter fotball (NOU 2019: 19, s. 172). De nevnte aktivitetene for guttene er også veldig mye mer mangfoldig enn de som nevnes for jenter, selv om jenter også driver med en variasjon av idretter. Forskjellen på aktivitetene og deres relevans for problemstillingen er ikke bare at de er ute, eller at guttenes preferanser de viser til er mer mangfoldige enn jentenes, men også i hvilken form de er organisert, eller rettere sagt ikke organisert.

Masteroppgaven *En jentestrategi* (Rishaug, 2014), tar for seg hva som motiverer unge jenters bruk av urbane uterom for fysisk aktivitet og presenterer dette som en designstrategi for landskapsarkitektur. Hun tar utgangspunkt i fire aspekter som kan ha påvirkning på hvordan jenter forstår og bruker uterom: preferanser for fysisk aktivitet, kjønnsteori, arkitektur og miljøpsykologi. Hun knytter sammen kunnskapen fra disse til en designstrategi som tar utgangspunkt i jenters interesser og preferanser for: beliggenhet, programmering, formspråk og materialitet, romlig struktur, tilrettelegging og fasilitering, og beskyttelse og trygghetsfaktorer (ibid., s. 69). Hun finner i sin oppgave at grad av tilrettelegging og fasilitering, eller organisering kan være avgjørende for om jenter ønsker å benytte seg av et anlegg eller ikke. Den aktiviteten jenter gjør mest er fotball, men jentene spiller heller organisert på trening og kamper enn spontan løkkefotball. I samtale med informant 2, som har jobbet med Equalizer-prosjektet i Sverige, kom det frem at de har funnet noe av det samme. De fant i sine studier tre ulike barrierer som hindrer jenter å ta plass i aktiviserende uterom: lokalisering og plass, sosiale og organisatoriske barrierer, og egenskaper ved stedet eller utøveren.

4.3.3. Kunnskap om hvordan man kan løse skjevfordelingen

Når man besitter kunnskap om et problem er det lettere å løse det. Som vi har sett i teoridelen påpeker mye av feministisk planleggingsteori at man må ha kunnskap om hvordan kjønn påvirker hvordan man møter verden. Dette henger sammen med at feministisk forskning og teori er opptatt av å beskrive, forklare og tolke ulikheter mellom kjønn i lys av makt og undertrykkelse. Kunnskap om hvordan man kan løse skjevfordelingen i tilgangen på og

bruken av aktivitetsplasser blant unge har, som veilederen *Kjønnsperspektiv i planleggingen* (Kvinneuniversitetet Nord, 2002) påpeker, en sosial og politisk dimensjon. Frykten mange kvinner opplever i offentlige rom, og ubehaget mange jenter opplever når de skal være i aktivitet i offentligheten, kan ikke nødvendigvis planlegges bort, da disse fenomenene har dype røtter i den patriarkalske samfunnsstrukturen (ibid.). Men som *En jentestrategi* (Rishaug, 2014) og begge informantene påpeker, kan man gjennom fysisk struktur, design og programmering legge bedre til rette for at alle kan, eller i det minste opplever at de har muligheten til å ta offentlige rom i bruk.

Dette har Wien gjort praktisk i sin likestillingsintegrering, med retningslinjer for kjønns sensitiv planlegging av byens parker og offentlige rom. Gjennom å sørge for at kriterier jenter har for parkdesign blir integrert i etablering og vedlikehold av byens parker, er de nærmere målet om å styrke jenter og kvinners tilstedeværelse i det offentlige rom. Min research om det norske ekvivalentet av dette; veilederen *Kjønnsperspektiv i planleggingen*, har ikke funnet noe som tyder på at den er tatt i bruk noe sted på samme måte som i Wien.

4.4 Oppsummering:

Gjennom denne analysen og diskusjonen har jeg vist at det er en mangel på kjønnsperspektiv og likestillingsintegrering i de overordnede policydokumentene, i praksisfeltet og i plankrav. Det følges ikke opp slik intensjonen er i lovverket. Når det gjelder bevissthet i praksisfeltet er erfaringen til informant 1 at det sjeldent er noen andre enn hun selv som fremmer kjønnsperspektivet i planprosesser. Det bør nevnes her at hun ofte blir leid inn nettopp fordi man ser et behov for å inkorporere hennes ekspertise om feministisk planlegging. En tolkning av dette er at det er en økning i bevisstheten om at kjønn er et viktig tema som må inn i planlegging, men at det fortsatt mangler kunnskap og kompetanse hos vanlige praktikere. Noe av empirien og forskningen jeg analyserer viser positive resultater av å inkorporere kjønnsperspektivet i plankrav.

Min antagelse, ut fra den generelle analysedelen er at for at kjønnsperspektivet i caset skal komme til uttrykk i fysiske tiltak, så må det gjennomsyre planverket og være synlig for leseren. Fordi kjønnsperspektivet er svakt integrert i norsk policy generelt, er man avhengig av enkeltpersoner for å få det inn i planprosessen, som informant 1. Fordi det ikke stilles krav om likestillingsintegrering ovenfra må det være bevissthet og kunnskap om

kjønnspektivet både hos planleggerne og ellers i sektorer av kommunen som bestemmer i en planprosess, for at man skal få resultater. Jeg vil i neste kapittel undersøke om disse antagelsene stemmer.

5. Analyse av case

I denne delen av analysen blir caset introdusert. Caset omhandler en planprosess rundt en aktivitetsplass for unge jenter i et tettsted utenfor Tønsberg. Jeg valgte dette caset fordi det er et kjønnspektiv til stede i planene. Jeg vil derfor undersøke caset ut fra problemstillingen *“Er kjønnspektivet integrert i norsk planlegging [...]?”*, ved å se hvordan og i hvilken grad kjønnspektivet er blitt integrert i planverket, og gjennom bevisstheten hos personer involvert i planprosessen. Dette vil jeg gjøre gjennom empiri fra dokumentstudier av planverket i Tønsberg kommune og funn fra semistrukturerte intervju med diverse aktører som har vært delaktige i planprosessen. Jeg vil analysere dette ut fra teorien jeg har presentert og funn fra den generelle analysedelen.

Presentasjonen av plandokumentene som følger tar for seg innholdet og prosessen rundt planene, for å se om det er integrert et kjønnspektiv, og i så fall hva slags kjønnspektiv som er integrert. Plankravene vil også bli vurdert. Planene er utvalgt fordi de er relevante i planhierarkiet i kommunen og spesifikt for planleggingen av offentlige uterom og aktivitetsplasser for barn og unge. Jeg vil med empiri fra semistrukturerte intervju finne ut om det er noen bevissthet rundt kjønnspektivet (eller mangelen på dette) hos planleggerne og aktørene som har vært med i planprosessene. Til slutt vil jeg reflektere over hva slags kunnskap som trengs for å ivareta dette kjønnspektivet i planleggingen.

Før jeg gjennomgår planprosessen vil jeg fortelle litt om intervjuobjektene. Jeg har valgt å anonymisere disse og kaller dem derfor ved deres yrkestittel. “Planleggeren” er en planlegger som var med på utarbeidelsen av noen av plandokumentene jeg skal gå gjennom.

“Barnerepresentanten” har på et tidspunkt vært barnerepresentant i Tønsberg kommune. En barnerepresentant skal sørge for at barn og unge blir tatt hensyn til i plansaker og tiltak.

“Rektoren” har vært rektor på en av skolene i området og var invitert som deltaker i planprosessen rundt mulighetsstudiet jeg skal analysere.

5.1 Introduksjon av case

Caset er en planprosess rundt etableringen av en aktivitetsplass for unge jenter på Sem i Tønsberg kommune. Det er i kommunens planverk eksplisitt lagt fokus på at plassen skal planlegges ved hjelp av medvirkningsopplegg med unge jenter, 10-18 år, som bor i området. Dette er det eneste eksempelet jeg har funnet på en planprosess for offentlige rom i Norge, som skal ta spesifikt hensyn til jenter i ungdomsårene (per desember 2019).

5.1.1 Sem, Tønsberg

Sem er en tidligere kommune, men nå et tettsted og lokalsenter i Tønsberg kommune på ca. 2 km² (SSB, 2019). I følge SSB var innbyggertallet per 20. desember 2019 på 2613 (ibid.). Fordi Sem nå er et tettsted, ikke en kommune, er det utfordrende å finne oppdatert informasjon og statistikk om stedet. Jeg har derfor belaget meg på informasjon fra de lokalkjente informantene.

Tettstedet er delt mellom kommunene Tønsberg og Sandefjord, men det politiske og administrative ansvaret ligger hos Tønsberg kommune. Bebyggelsen i Sem ligger langstrakt langs Semsbyveien. Semsbyveien var den gamle E18 før den ble flyttet utenom bebyggelse, nordvest for kommunesenteret. I samtale med Rektoren fikk jeg vite at Sem er preget av mye biltrafikk på grunn av gamle E18. Etersom Semsbyveien ikke tar bompenger, velger en del biler og langtransport å ta denne veien fremfor E18, der de må betale for seg.

Sem er ett av fem lokalsentre i Tønsberg som er utpekt som viktig utviklingsområde for bolig og nye kontorbedrifter. Sem sentrum er i tillegg til biltrafikk, preget av næringsbygg og store parkeringsarealer, med få plasser tilrettelagt for opphold og lek. Tønsberg kommune igangsatte planarbeidet på Sem i 2016 for å legge til rette for en helhetlig utvikling av Sem, med særlig fokus på å utvikle Sem til et attraktivt lokalsenter i kommunen med gode kvaliteter i det fysiske miljøet. Dette skal blant annet gjøres ved å legge om veier til gatetun og utvikle uterom som er mer tilgjengelige og innbydende. Planarbeidet ble ferdigstilt i 2019 og innebærer et mulighetsstudie, et planprogram og en veiledende plan for offentlige rom (Tønsberg kommune, 2019; Tønsberg kommune, 2019, s. 3).

I følge Rektoren er Sem et tettsted som har et mangfold i demografi og sosioøkonomiske forhold, men som likevel har en stor andel uføretrygdete og folk som leier boligen sin. Han mener dette skiller seg ut i Tønsberg-sammenheng, da det er en stor andel på Sem med lavere utdanning i forhold til andre skolekretser. Dette kan påvirke hva slags aktiviteter barna gjør og hva foreldrene velger eller har mulighet til å ta dem med på. Han kommenterer at dette gjelder for både gutter og jenter, men at gutter har lettere for å ta med en fotball til løkka “også er man happy”. Hans observasjon er at jenter har en annen form for hending enn guttene. Jeg vil komme tilbake til flere av Rektorens observasjoner om gutter og jenters aktivitetspreferanser, og om planleggingsprosessen i forbindelse med mulighetsstudiet.

Jeg vil nå vise frem funnene fra dokumentanalysen av de relevante kommunale dokumentene som angår caset: Kommuneplan for Tønsberg 2018-2030, 10 prinsipper for helsefremmende stedsutvikling, Mulighetsstudie for Sem, Planprogram for Sem og Veiledende plan for offentlige rom for Sem. Dette gjør jeg med utgangspunkt i de fire underproblemstillingene:

- a) Hvordan er kjønnsperspektivet integrert i norske policydokument?
- b) Er det bevissthet om kjønnsperspektivet i praksisfeltet?
- c) Er kjønnsperspektivet integrert i plankrav?
- d) Hva slags kunnskap og forutsetninger bør ligge til grunn for at kjønnsperspektivet kan integreres i planleggingen?

5.2 Hvordan er kjønnsperspektivet integrert i norske policydokument?

Dette vil jeg forsøke å finne ut av ved hjelp av dokumentanalyse og kvalitative intervjuer. Policydokumentene er i dette tilfellet dokumenter som inngår i planarbeidet for Sem.

5.2.1 Kommuneplan for Tønsberg

Kommuneplanen er kommunens overordnede styringsdokument for utviklingen av kommunen. I planens samfunnsdel beskrives kommunens langsiktige utfordringer, mål og strategier. Den juridisk bindende arealdelen skal legge disse prinsippene til grunn, og sikre at de blir førende for kommunens plan- og byggearbeid. Planen må svare til nasjonale forventninger og ta hensyn til andre nasjonale, regionale og kommunale planer og føringer (Tønsberg kommune, 2018).

Den gjeldende kommuneplanen ble vedtatt i 2014, og revidert i 2018. Den har et tidsperspektiv frem til 2030. Visjonen for Tønsbergs utvikling er “Tønsberg - der fremtiden skapes”. Målene for kommunen er knyttet opp til etikk og samfunnsansvar, folkehelse, bærekraftig utvikling og lokaldemokrati. Hovedutfordringene for planen er å styrke folkehelsen, omstille seg til klimaendringer og sørge for gode levekår til tross for befolkningsøkning. En annen utfordring for kommunen er at Tønsberg og Re kommune slås sammen fra 01.01.2020.

Kjønnspektivet nevnes først i samfunnsdelen under hovedutfordringen *folkehelse*, i forbindelse med integrering og inkludering. Det stadfestes at inkludering og integrering er viktig for alle i samfunnet, uavhengig av alder, kjønn og etnisitet, uten å gå videre inn på problematikken. Under temaet *oppvekst* spesifiseres det at alle barn, uavhengig av økonomi, funksjonsevne og kjønn, skal ha mulighet til å delta i lek og fritid. Det påpekes at gode fritidstilbud kan ha en forebyggende effekt og påvirke trivsel og livskvalitet. Kommunens målsettinger og strategier for denne utfordringen består i å kartlegge barn og unges behov for og mulighet for bruk av lek- og fritidsaktiviteter og utvikle tilbud for barn og unge som ikke har egnede tilbud i dag - også de smale tilbudene. Disse formuleringene støtter funnet fra masteroppgaven *Kjønn i norsk romlig planlegging* (Eiksund, 2018), nemlig at kjønnspektivet i norsk romlig planlegging ofte blir fremmet gjennom et mangfoldsperspektiv, der kjønn blir satt sammen med mange andre egenskaper som funksjonsevne, alder og etnisitet.

Kjønn nevnes ikke i arealdelens planbestemmelser, noe som videre poengterer at kjønnspektivet er lite fremtredende i dokumentet.

5.2.2 10 prinsipper for helsefremmende stedsutvikling

Tønsberg kommune har utarbeidet rapporten *10 prinsipper for helsefremmende stedsutvikling i Tønsberg kommune* i forbindelse med oversiktsarbeid om innbyggernes helsetilstand. Rapporten skal brukes som et grunnlag for hvordan kommunen bør utformes ut fra et folkehelseperspektiv (Tønsberg kommune, u.d./nettsiden), og brukes blant annet som retningsgiver i Planprogrammet for Sem. Likevel var det ingen av intervjuobjektene som nevnte dette dokumentet i samtaler om planprosessen i Sem.

Rapporten tar utgangspunkt i at det fysiske miljøet kan bidra til å gjøre det lettere å ta helsevennlige valg, styrke fysisk og psykisk helse og fremme integrering på tvers av sosiale lag og grupper (ibid.). Her kan man trekke paralleller til feministisk planleggingsteori, som mener at det fysiske miljøet har sosiale dimensjoner som påvirker handlingene våre (Hudson & Rönnblom, 2008, s. 73), uten at det nødvendigvis har noe å si for integreringen av kjønnsperspektivet i planen.

Et av de ti prinsippene i dokumentet er *tilgjengelighet til fysisk aktivitet og rekreasjon*. Her trekkes det frem at tenåringer ikke når WHO's anbefalte 60 minutters aktivitet om dagen (Tønsberg kommune, 2016, s. 8). Det er ikke gjort videre inndelinger av tenåringer som gruppe i for eksempel kjønn eller sosioøkonomisk status. Flere undersøkelser rapporten henviser til viser i likhet med NOVA- rapporten *Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv* (2019, s. 32), at nærhet til rekreative anlegg i høy grad bestemmer om ungdommer er aktive eller ei (Tønsberg kommune, 2016, s. 8).

Et av forslagene fra rapporten er at kommunen i senere planprosesser kartlegger befolkningens bruk av rekreative fasiliteter for å finne ut hvilke anlegg som blir brukt og av hvem. Kjønnsperspektivet nevnes i én av tre kartleggingsmetoder, der man ved bruk av observasjonsmetode registrerer brukerne av aktivitetsanlegg og registrerer blant annet kjønn. De andre metodene består av selvrapportering fra brukere av aktivitetsfasilitetene, og kartlegging av kvaliteten og funksjonaliteten til anleggene i et område (ibid., s. 9).

5.2.3 Mulighetsstudie for Sem

Et mulighetsstudie er en utredning av et steds potensiale og viser frem idéer for videre utvikling. Mulighetsstudiet for Sem ble utviklet av Gehl Architects i 2016 på vegne av Tønsberg kommune. I arbeidet med mulighetsstudien ble det gjort medvirkningsarrangementer med privatpersoner, grunneiere, lag og foreninger, samt utført kartlegginger gjennom stedsobservasjoner. Studiet inneholder analyser og strategier for å heve kvaliteten på det fysiske miljøet i Sem. Dette dokumentet skal brukes som et grunnlagsdokument for det videre planarbeidet i Sem (Tønsberg kommune, 2019). Planleggeren jeg snakket med presiserte at Gehl Architects ikke var med på å detaljere

plassene de anbefaler å transformere, men at de kom med strukturelle anbefalinger, mer enn konkrete løsninger.

Studien har utgangspunkt i Gehl Architects' filosofi at man først planlegger for livet i byen, så rommene mellom husene og til sist bygningene. Fokuset på aktiviteter og plasser utendørs er derfor veldig fremtredende i rapporten. Når det gjelder aktivitetsområder for barn og unge ble det registrert barnetråkk og kartlegging av barn og unges viktigste møteplasser.

Registreringene og tilbakemeldinger gjennom medvirkningsprosessen viser at Sem ikke oppfattes som barnevennlig og mangler møteplasser for barn og unge.

Barnetråkket ble gjennomført med barn fra 6. klasse. Gjennom barnetråkket så de på hvilke steder som barna likte å være, hvilke steder de ofte var, hvilke steder som var skumle, og så forsket de litt på hvordan disse stedene kunne bli bedre med lyssetting og lignende. I følge Rektoren var det en ganske stor, men grei prosess. Han hadde opplevelsen av at barna satte pris på og følte seg viktige med den store undersøkelsen, spesielt ved at de kunne si ifra hvor de likte seg og hva de syntes var skummelt.

For barna i undersøkelsen var skolen, grøntområdene og idrettsplassen veldig populære, mens sentrum stort sett ble opplevd som utrygt og lite attraktivt. Rektoren husker at de spurte barna hva de ønsket seg og fikk tilbakemeldinger som svømmehall, kino, paintballanlegg, shopping, biljard og bowling, og dyrepark. I samtalen vår gjorde han et poeng ut av at skøytebaner er en aktivitetsplass som mange jenter liker. Dette støtter resultatet i NOVA-undersøkelsen fra 2019, om at skøytebaner er det eneste aktivitetsanlegget jenter bruker mer enn gutter (NOVA, 2019, s. 32). I Sems tilfelle har de ikke en fast skøytebane om vinteren, så Rektoren lagde skøytebane med vannslange og en parkeringsplass noen kalde vintre. Han nevnte at gutter selvsagt også liker å stå på skøyter, men da de fikk beskjed om at det ikke var rom for hockey på plassen, forsvant de til fordel for kunstløpskøyting.

I følge Rektoren ble det ikke gjort noe poeng ut av kjønn i noe ledd av prosessen rundt barnetråkk, som han var vitne til. Barna ble ikke gruppert etter kjønn, men etter hvem som kunne fungere i gruppe sammen. Det er heller ikke mulig å finne et eksplisitt kjønnsperspektiv skriftlig i mulighetsstudiet. Brukergrupper de beskriver blir delt opp i barn

og familier, eldre, arbeidende og pendlere. Det gjøres ingen distinksjon mellom befolkningsgrupper innad i disse kategoriene, som kjønn (Gehl Architects, 2016). Det nevnes heller ikke om de har hatt kjønnsbalanse, eller fokus på kjønn i medvirkningsprosessene. Allikevel er det fremtredende “myke verdier” i studiet, som økt kollektivtrafikk, økt fremkommelighet for gående og syklende, samt fokus på sosiale møteplasser, noe som kan minne om kvinneperspektiv vi har sett på i teoridelen.

Planleggeren jeg har snakket med hadde et inntrykk av at kjønnsperspektivet var med i prosessen, selv om det ikke skrives eksplisitt i sluttresultatet. Det var i arbeidet med dette mulighetsstudiet at bevisstgjøringen om at møteplasser og idrettsanlegg ofte er bygget for gutter kom fram for Planleggeren. Altså var det Gehl Architects som introduserte problemstillingen om kjønnsperspektiv og planlegging i denne planprosessen.

5.2.4 Planprogram for Sem

Plan- og bygningsloven (2008, §4-1) krever at det ved oppstarten av enhver regional plan og kommuneplan, og reguleringsplan som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn, skal utarbeides et planprogram. Planprogrammet skal fungere som et grunnlag for planarbeidet. Det skal gjøres rede for formålet med planarbeidet, planprosessen med frister og deltakere, opplegget for medvirkning, hvilke alternativer som vil bli vurdert og behovet for utredninger. Planprogrammet er ikke juridisk bindende.

Planprogrammet for Sem fremmer visjonen at Sem skal bli et attraktivt sted å bo og drive næringsvirksomhet, og et aktivt og attraktivt lokalsenter som er verdt et stopp (Tønsberg kommune, 2019, Planprogram).

Kjønnsperspektivet dukker for første gang opp under kapittelet om "Alternativer for utvikling", ved planprogrammets anbefalinger for Gate- og byromsstruktur for Aulerødplassen og Ysteritorget. Disse plassene er kommunalt eid. I planprogrammet legges det frem en forventning om et opplegg i planleggingen av plassen som tar spesielt hensyn til jenter som gruppe, med følgende avsnitt:

"Program og utforming av [Aulerød]plassen skal skje som medbestemmelsesprosess med jenter på Sem i aldersgruppen 10-18 år. Dette for å gi tilbud om offentlige

møteplasser for jenter, utformet etter deres behov" (Tønsberg kommune, 2019, Planprogram, s. 14).

Denne formuleringen er årsaken til at jeg valgte denne planprosessen som case.

Plassen etableres i forbindelse med relokalisering av tapte lekearealer etter flytting av en barnehage. Om denne barnehagen skal flytte er, i følge Planleggeren, ikke vedtatt. Det vil si at utbyggingen av denne plassen bare blir aktuell dersom barnehagen flytter.

Videre er det et kjønnsfokus i kapittelet om planprosessen, under opplegget for medvirkning. Her kommer det frem at kommunen har utført barnetråkkregistreringer våren 2016 og hatt dybdeintervju med to ungdomsskolejenter fra Sem. Det påpekes at innspillene fra barn og unge har vært viktige for mulighetsstudiet og for planprogrammets anbefalinger for Aulerødplassen (ibid., s. 22). I den første samtalen med Planleggeren fortalte hun at intervjuet med de to ungdomsskolejentene viste at jentene mangler et sted å være på Sem, slik at jentene ofte ender opp med å sitte og se på guttene spille fotball.

Siden planprogrammet beskriver prosess, ikke design og programmering av det fysiske, er prosessen med å få inn jenter beskrevet. Planleggeren refererte i vår andre samtale til Gehl Architects, som var tydelige på at det var viktig å ha med alle stemmer inn i planprosessen. De mente, i følge Planleggeren, at dersom man har med seg de riktige folkene, så vil man forhåpentligvis lage et produkt som er tilpasset de ulike brukergruppene. Det er tydelig at planprogrammet har tenkt på dette i forbindelse med Aulerødplassen, men at det ikke er gjort noe poeng ut av at det er viktig å få med "de riktige folkene" andre steder i planprogrammet.

Som teorien viser ser man i et kjønnsperspektiv på jenter og gutter som like og ulike på samme tid. Kjønn sees på som et foranderlig begrep og endrer betydning i ulike sammenhenger. Et kvinnesperspektiv på den andre siden ser på jenter og gutter som forskjellige, mens likestillingsperspektivet ser de som like (Pettersen, 1999, s. 22). At man i planprogrammet viser at kjønn er en del av prosesser og strukturer rundt planlegging av aktivitetsplasser for unge, viser at kjønnsperspektivet til dels er integrert. Men jeg vil si at kjønnsperspektivet manifesterer seg som et kvinnesperspektiv i tiltakene, ved at de fokuserer på hvordan jenter og gutter er ulike. Resultatet er at de i praksis separerer jentene og guttene,

og gir dem en egen isolert plass. I samtale med informant 2 diskuterte vi dette, og hun poengterte at en mer rettferdig løsning hadde vært om ALLE plassene i Sem ble tilrettelagt for at jenter kan og vil ta dem i bruk, heller enn at de får én plass dedikert til seg og sine aktiviteter. Dette ville og vært mer i tråd med et kjønnsperspektiv.

Planleggeren fortalte at de ved høringer av planen fikk kritikk fra andre sektorer i kommunen på at plantiltaket ikke var godt nok begrunnet. Tilbakemeldingene gikk på at jenter ble stakkarsliggjort og at det var feil at gutter ble oversett. Denne kritikken tyder på at bevisstheten om kjønnsproblematikk, spesielt rundt aktivitetsplasser for unge, ikke er integrert i de ulike sektorene i kommunen. Betydningen av kvinneperspektivet og forskjellen mellom kjønnene det innebærer, ble i denne situasjonen sett på som urettferdig og ubegrunnet. Dette er noe av den gjennomgående kritikken av kvinneperspektivet. Tokjønnsmodellen er fremtredende i dette perspektivet og kan derfor implisere en hierarkisk ordning mellom de to kjønnene. Det er også interessant at det ikke var enighet i kritikken om hvem som var på toppen av dette hierarkiet, der den ene mente at jentene trakk det korte strået og den andre mente at guttene endte på bunn. Planleggeren på sin side er enig i kritikken om at tiltaket ikke er godt nok begrunnet, da behovet for aktivitetsplasser for jenter ikke blir gjort rede for noe sted i det skriftlige planprogrammet.

5.2.5 VPOR for Sem

I forlengelsen av planprogrammet er det utarbeidet en veiledende plan for offentlige rom (VPOR). Sammen med planprogrammet er VPOR retningsgivende ved oppstart av detaljreguleringsplaner i Sem. En VPOR er et planverktøy med intensjon om å sikre en helhetlig utforming av offentlige rom innenfor et større område som berøres av flere grunneiere og reguleringsplaner (Tønsberg kommune, 2019, s. 10; VPOR). VPOR for Sem er en veileder som beskriver ambisjoner og kvaliteter for de offentlige rommene, som Planprogrammet for Sem anbefaler. VPOR for Sem er politisk forankret, men ikke juridisk bindende etter plan- og bygningsloven (ibid., s. 3).

Et rekreativt Sem er en av fire strategier som sammen skal skape mer aktivitet i sentrum. VPORen påpeker at det er manglende tilrettelegging for fysisk aktivitet og rekreasjon, utenom idrettsanlegget i Sem. Det er ønskelig at plasser og parker skal motivere til bevegelse

(Tønsberg kommune, 2019, s. 13, VPOR). Det er ikke et uttrykt kjønnsperspektiv integrert i denne formuleringen, eller i andre deler av VPORen.

Jeg spurte Planleggeren om det var et bevisst valg at kjønnsperspektivet var eksplisitt i planprogrammet, men fraværende i VPORen, og hun svarte "Nei". Planleggeren forklarte dette med at planprogrammet beskriver planprosessen med medvirkning og at VPORen er mer fokusert på kvalitet og utforming av plassene, men at det sikkert kunne vært fulgt opp mer der også.

5.2.6 Oppsummering

I gjennomgangen av dette planverket har jeg sett etter kjønnsperspektivet og hvordan dette er integrert i planprosessen. Det er mulig å se spor etter plikten for å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å oppnå likestilling fra likestillings- og diskrimineringsloven (NOU 2019: 19, s. 62), ved at ord som kjønn, mangfold og integrering er nevnt i planene. utfordringene knyttet til disse ordene blir derimot ikke gått inn på, og kan ikke sies å få stor oppmerksomhet. Kjønnsperspektivet blir i de fleste planene nevnt, men de er ikke integrert i planverket slik en vellykket likestillingsintegrering forutsetter. Likestillingsintegrering krever at man undersøker hvordan utformingen av det bygde miljøet oppfyller kravene til kvinner og menn, jenter og gutter. Deretter må kjønnsperspektiv og kjønnsproblematikk gjøres eksplisitt og faktorer som fører til diskriminering må synliggjøres, for at man skal få til en endring og oppnå likestilling (Damyanovic, 2013, s. 178). Som informant 2 påpekte om kjønnsperspektivet i norsk planlegging, virker det i denne planprosessen som om kjønnsperspektivet er klistret på planene uten at man har en plan for hvordan man skal jobbe med det når man skal utforme noe fysisk. Kritikken av plantiltaket for Aulerødplassen i planprogrammet viser denne overfladiske behandlingen godt, der utenforstående fra planprosessen ikke får noe grunnlag for å forstå nødvendigheten av tiltaket.

5.3 Er det bevissthet om kjønnsperspektivet i praksisfeltet?

I gjennomgangen av denne planprosessen og samtalene med Rektoren og Planleggeren har de vist at de har en slags bevissthet om kjønnsperspektivet. Planleggeren ble først bevisst på at møteplasser og idrettsanlegg ofte planlegges for gutter, etter at hun møtte planleggerne fra

Gehl Architects. Hun sa selv at hun aldri hadde tenkt på dette før arbeidet med mulighetsstudiet startet.

Når det kommer til Barnerepresentanten, har ikke hun vært delaktig i denne planprosessen. Hun har likevel noen generelle meninger om hvordan kjønnsperspektivet er integrert i kommunens arbeid med barn og unge. Barnerepresentanten skal påpeke hensynet til barn og unge i planprosesser der dette av en eller annen grunn ikke er gjort i saker eller planer, eller dersom politikere ønsker å gjøre endringer som har betydning for barn og unge. Jeg ville derfor vite om Barnerepresentanten er bevisst kjønnsperspektivet når hensynet til barn og unge skal vurderes.

Barnerepresentanten syntes at kjønnsfokuset i denne oppgaven var veldig interessant, og mente at hun selv og kommunen har en jobb å gjøre på dette området: “Vi ser jo at gutter og jenter bruker både utearealer og andre ting ulikt, og det har kanskje ikke vært så tydelig kommunisert”. Hun kom og med viktige innspill om årsakene til at jenter forsvinner fra aktivitetsplassene i ungdomsårene. I en e-post refererte hun til Ungdata-undersøkelser, der jenter oppgir at de ønsker å bruke mer tid på skolearbeid. Altså at jentene har andre sosiale grunner til å ikke leke ute oppover i ungdomsårene. Dette støttes av funnene i masteroppgaven *En jentestrategi* (Rishaug, 2014), der det påpekes både fysiske, psykiske og sosiale årsaker til at jenter ikke er like synlige i bybildet. I telefonsamtalen gikk hun delvis tilbake på denne uttalelsen og sa at hun tenker at det faktisk kan ha noe med at uteområdene ikke er tilpasset jenters bruk. Hun nevnte deretter planarbeidet på Sem og trakk det frem som et spennende prosjekt, om det faktisk er sånn at jentene ønsker å bruke de områdene og plassene som planprogrammet legger opp til.

Aldersperspektivet er et annet moment Barnerepresentanten trakk frem i vår telefonsamtale:

“Det står en del i kommuneplanen om hvor mye arealer som skal settes av til lekeplass, også står det noe om uteoppholdsarealer, men det er lite fokus på ungdom. Så det synes jeg er et viktig perspektiv, som jeg ikke synes er like framtreddende. Ungdommer er ganske usynlige i sakene våre.”

I likhet med NOU 2019: 19, viser hun her at det finnes lite informasjon om og fokus på likestillingsutfordringer blant barn og unge.

Selv om Planleggeren, Rektoren og Barnerepresentanten alle viser at de til en viss grad har en bevissthet rundt kjønnsperspektiv når det kommer til planlegging for barn og unge, har det ikke blitt godt integrert i planprosessen, som vist i delkapittel 5.2 *Hvordan er kjønnsperspektivet integrert i norsk policy*. At kjønnsperspektivet kom inn i planene gjennom Gehl Architects og ikke fordi de gjennom lovverket og norsk policy er pålagt å gjøre det, viser at man er avhengig av tilfeldigheter og enkeltpersoner for å få inn slike hensyn. Det kan tyde på at det ikke er nok å være bevisst problematikken for å få en fungerende likestillingintegrering. Oppgaven vil derfor undersøke om kjønnsperspektivet blir bedre integrert gjennom plankrav.

5.4 Er kjønnsperspektivet integrert i plankrav?

I gjennomgangen av plandokumentene for Sem finnes ikke kjønnsperspektivet i én juridisk bindende plan. Kjønnsperspektivet skal gjennom likestillingsintegrering, og gjennom utrednings-, aktivitets- og redegjørelsesplikten integreres i planleggingen. Analysen av det generelle plansystemet i kapittel 4, viser at dette ikke følges opp etter intensjonen.

Planleggeren nevnte i vår samtale om denne problematikken at det kanskje kunne vært en løsning å binde kravet om en kjønnssensitiv utforming av Aulerødplassen fra planprogrammet i kommuneplanens arealdel eller bestemmelser. På den måten kunne det blitt juridisk bindende. Hun reflekterte videre fra dette over et generelt problem, som er at det er minimumskravene som blir bygget; Med mindre det offentlige stiller strenge krav, får man minimum av det man ber om. I Wien har de bøtet på dette ved å etablere sjekklister og manualer for planlegging og utforming av offentlige rom, med et kjønnsperspektiv. Dersom disse ikke blir overholdt, kan man få sanksjoner.

Hvis ikke planverket ved hjelp av plankrav, legger opp til at kjønnsperspektivet blir integrert, blir det, som i dette caset, avhengig av enkeltpersoner å få gjennomført noe. Det ligger i planleggingens natur at man skal ta høyde for utallige hensyn. Når det ikke stilles krav til planleggere at visse hensyn skal tas, eller man ikke har kunnskap om hvordan disse hensynene skal tas, så faller det fort bort. Dette gjør at man blir avhengig av å ha en ildsjel. Som informant 2 fortalte om sin erfaring fra Malmø, er kjønnsperspektivet i Sems planprosess

avhengig av enkeltpersoner. I kontrast til situasjonen i Malmø, der informant 2 påpeker at det finnes en diskurs rundt kjønnsperspektivet, er det i Sem tegn på en mangelfull forståelse av problematikken i andre sektorer av kommunen.

Gjennom høringer og presentasjoner av planprogrammet, har Planleggeren blitt konfrontert med det tydelige kjønnede tiltaket for Aulerødplassen. På et tidspunkt ble det derfor vurdert å ta hele kjønnsperspektivet ut av planen. I en dialog med to andre kollegaer var det en som ga uttrykk for at det burde bli stående. Det ble en bevisstgjøring som satte i gang en tankerekke hos flere. Planleggeren fortalte at hun satt igjen med en positiv opplevelse av at de kunne utfordre folk på hvordan man planlegger og utformer omgivelsene våre. Hadde ikke den dialogen funnet sted, ville kjønnsperspektivet vært fjernet fra planprogrammet. Det vitner om hvor skjør forankringen av kjønnsperspektivet er, når det ikke stilles plankrav.

Samtalene med Planleggeren har vist at planprosessen på Sem, når det gjelder kjønnsperspektivet, har vært preget av tilfeldigheter, ikke plankrav. Først ble problematikken introdusert av Gehl Architects, og så ble det reddet av en samtale med en kollega. Det illustrerer at det er et behov for klarere retningslinjer for integrering av kjønnsperspektivet, slik at disse hensynene ikke er avhengig av at enkeltpersoners verdier, interesser og “levde erfaring” for å bli tatt seriøst.

5.5 Hva slags kunnskap og forutsetninger bør ligge til grunn for at kjønnsperspektivet kan integreres i planleggingen?

Planleggerens erfaringer fra denne planprosessen støtter funnet fra den generelle analysen av empirien, at man trenger kunnskap om kjønnsperspektivet for at man skal lykkes med likestillingsintegrering. Planlegging av offentlige rom og aktivitetsplasser for unge krever spesifikk kunnskap for å kunne ivareta kjønnsperspektivet. Dette gjelder for anerkjennelsen av at det er en skjevfordeling i bruk av og tilgang på offentlige rom, kunnskap om årsakene til at det er en skjevfordeling, med grunnlag i feministisk teori og kunnskap om hvordan man kan løse skjevfordelingen, som man får fra annen forskning. Det er som vist i 4.3 mange årsaker til at det finnes en skjevfordeling i bruken av aktivitetsplasser blant ungdom. Disse årsakene vil variere fra case til case, men det underliggende problemet er det samme: Den patriarkalske kulturen og de trange kjønnsnormene denne fører med seg.

En annen tilnærming er at man må fremme kunnskap om kjønnsperspektiv i planlegging som engasjerer på tvers av sektorene i kommunen, som likestillingsintegrering legger opp til. Ved å poengtere at møteplasser for unge kan være en investering som på lang sikt hjelper folkehelsen ved å forebygge psykisk sykdom, utenforskap og livsstilssykdommer, vil Planleggeren gjerne appellere til samarbeid med andre sektorer i kommunen som ofte blir prioritert over planseksjonen når ressurser skal deles ut.

5.6 Oppsummering

Det finnes et kjønnsperspektiv i dette caset, men det blir spennende å se om, og eventuelt hvordan dette blir gjennomført i detaljregulering og fysisk utforming i neste ledd av planprosessen.

Caset viser at likestillingsintegreringen er svakt forankret i planverket også på kommunalt nivå. Man kunne kanskje antatt at siden det er gjort et poeng ut av kjønnsperspektivet (via et kvinneperspektiv) i planprogrammet for Sem, så ville det spre seg til resten av kommunens plandokumenter, men det har ikke vært tilfellet. Det er tydelig at kjønnsperspektivet har vært til stede i planprogrammet, men at det har glippet igjen i VPOR for Sem. Det er ikke tegn på at kjønnsperspektivet har vært integrert slik likestillingsintegrering legger opp til, og slik man ser det blir gjort i Wien. Det har ikke en veldig fremtredende rolle i planverket, men det er i det minste innhentet kunnskap om det.

Gjennom samtaler med Planleggeren, Rektoren og Barnerepresentanten har jeg fått inntrykk av at de tre sitter igjen med en bevissthet om kjønnsperspektivet, men at planprosessen ikke har evnet å engasjere bredere ut til andre seksjoner i kommunen. Dette er til dels grunnet manglende informasjon om problematikken, men og et vitne om at likestillingsintegrering ikke har nådd Tønsberg kommune. Prosessen med å integrere kjønnsperspektivet i planprosessen på Sem viser paradokset at mangel på bevissthet rundt kjønnsperspektivet kan løses ved å øke kunnskapen til planleggere og andre aktører, men at mangel på kunnskap også kan være årsaken til at det er lite bevissthet om kjønn i planlegging i utgangspunktet. Derfor kan en integrering av kjønnsperspektivet i plankrav være en løsning frem til man oppnår likestillingsintegrering på nivå med Wien.

6. Refleksjon

Gjennom introduksjonen av oppgaven og teorikapittelet har jeg argumentert for at det er et behov for kjønnsperspektiv i planlegging. Det er anerkjent i norsk lovverk og annen policy at kjønnsperspektivet skal integreres i offentlig myndighetsutøvelse, ved hjelp av likestillingsintegrering. Jeg har med bakgrunn i dette forsøkt å finne ut om kjønnsperspektivet er integrert i planleggingen, slik likestillingsintegreringen legger opp til, og hva slags forutsetninger som må være til stede for å ivareta dette kjønnsperspektivet.

Med utgangspunkt i likestillingsintegrering, har fokuset for oppgaven vært på integrering av kjønnsperspektivet i norsk planlegging. Jeg har studert det generelt gjennom analyser av norske policydokument og kvalitative intervju med planleggere, før jeg har dykket ned i et case med dokumentanalyse og semistrukturerte intervjuer med aktører i en planprosess rundt en aktivitetsplass for unge jenter.

Analysene viser en svak forankring av likestillingsintegrering i plansystemet. De viser og at likestillingsintegrering av kjønnsperspektivet er avhengig av ildsjeler og enkeltpersoner som gjør det til sin misjon å fremme feministisk byplanlegging. Det er og en tendens til at kjønnsperspektivet blir begravet i mangfoldsperspektivet. Min antagelse er at fordi det i planleggingens natur ligger en masse hensyn man skal ta, vil de ulike hensynene forsvinne i mengden dersom de ikke blir nevnt eksplisitt som krav i plansystemet. Det forutsetter også at man får informasjon om disse problemstillingene som man skal ta hensyn til. Som NOU 2019: 19 nevner er likestilling et fagfelt som forutsetter en del spesialkompetanse, som man i dagens planleggingsutdannelse ikke får. Hvordan skal en planlegger fra NMBU ta hensyn til sosiale problemstillinger ved planlegging, når utdanningen ikke legger grunnlag for at man skal ha noe kompetanse om underrepresenterte grupper (utenom faget Universell utforming, som er et valgfag)?

Informant 2 opplever at grunnen til at kjønnsfokuset er fremme i svensk planlegging er takket være sterke individer, men at det har grunnlag i den åpne samfunnsdebatten og diskursen om kjønn. Hun påpeker at det er viktig å prate om kjønn og kjønnsproblematikk, men at man til syvende og sist må få inn prosesser der man åpner for mer og bedre medvirkning med brukerne av byen. Det er bra at planleggere blir mer bevisst kjønnsperspektivet i planlegging,

men med mindre man snakker med brukerne vet man ikke hva de vil ha. Det må ikke ende opp med å bare være ekspertenes kjønnsperspektiv man anvender seg av, men brukernes.

Når det gjelder aktivitetsplasser for unge, må disse planlegges for både jenter og gutters preferanser for aktiviteter samtidig som plassene stemningsmessig og sosialt må imøtekomme den måten både jenter og gutter bruker dem på (Rishaug, 2014). Til nå er det i planprosessen i Sem et særskilt fokus på jenter, men det er ikke bare jenter på Sem som mangler et sted å være på fritiden. Gutter som ikke føler seg hjemme i tradisjonelle maskuline kjønnrollemønstre trenger et alternativ til fotballbanene og skaterampene også. Trange kjønnsnormer kan begrense både gutter og jenter (NOU 2019: 19, s. 176). Et kjønnsperspektiv i planprosessen kunne kanskje tatt bedre hensyn til alle preferanser enn kvinneperspektivet som er fremme i planprogrammet i dag.

6.1 Veien videre

Fra 01.01.2020 ble det innført strengere krav for offentlige myndigheter å redegjøre for eget arbeid med likestilling. Det har i den forbindelse blitt lansert en nettside med verktøy man kan bruke for å gjøre likestillingsintegrering mer håndterlig. Jeg har ikke hatt mulighet til å sette meg inn i denne lovendringen eller nettsiden, men synes det hadde vært veldig interessant å studere om det skjer noen endringer i myndighetenes fokus på likestillingsintegrering i sin tjenesteyting.

Jeg spurte Planleggeren om hun så for seg at Aulerødplassen kommer til å bli bygget, og i tråd med anbefalingene fra planprogrammet. Hun var usikker. På grunn av ulike sektorinteresser og silotankegang i kommunen, var hun ikke sikker på om det kom til å bli prioritert i fremtidige budsjett. Dette påpeker igjen viktigheten av sektoransvarsprinsippet i likestillingsintegreringen.

Det har vært veldig spennende å se på et case der man faktisk har tatt hensyn til kjønn i planprosessen og det er gjort eksplisitt i plandokumenter. Etter samtale med både Planleggeren og Barnerepresentanten fikk jeg tilbakemeldinger om at de fikk inspirasjon og driv til å ta med kjønnsperspektivet videre i arbeidet sitt. Jeg håper at planprosessen rundt Aulerødplassen faktisk blir gjennomført og at ungdommene på Sem endelig kan få seg en møteplass som er laget med og for dem.

Litteraturliste

- Almaas, I.H. (2017) Lekeplass, *Arkitektur N*, 05.04.2019. Tilgjengelig fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/lekeplass> [Lest 7. september 2019].
- Aspelund, S. (2015) Få jentene på banen, *Arkitektur N*, 02.02.2017. Tilgjengelig fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/fa-jentene-pa-banen> [Lest 7. september 2019].
- Berg, B.W. & Pettersen, L.T. (1995) *Kvinnerns deltakelse i regionale og lokale plan- og beslutningsprosesser*. Steigen: Miljøverndepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/1995_kvinnerns_deltakelse_i_regionale_og_lokale_plan-ogbeslutningsprosesser.pdf [Lest 02. februar 2020].
- Björnson, M. (2013) *Rosens röda matta - stadsplanering på tjeiers villkor*. Tilgjengelig fra: <https://planeringsbloggen.wordpress.com/2013/12/23/plans-diskussionsartikel-nr-5-6-ar-2013-rosens-roda-matta-stadsplanering-pa-tjeiers-villkor/> [Lest 17. november 2019].
- Blomdahl, U., Elofsson, S. & Åkesson, M. (2012) *Spontanidrott för vilka?* Stockholm: Stockholm stad. Tilgjengelig fra: <https://www.unglivsstil.org/wp-content/uploads/2019/03/Spontanidrott-f%C3%B6r-vilka.pdf> [Lest 17. november 2019].
- City of Vienna (2019) *Gender mainstreaming in Vienna*. Tilgjengelig fra: <https://www.wien.gv.at/english/administration/gendermainstreaming/> [Lest: 20. september 2019].
- Damyanovic, D. (2013) Gender Mainstreaming as a Strategy for Sustainable Urban Planning, i De Madariaga, I.S. & Roberts, M. (red.) *Fair Shared Cities : the Impact of Gender Planning in Europe*. Surrey: Ashgate, s. 177-192.
- Eiksund, M.Ø. (2018) *Kjønn i norsk romlig planlegging - diskurs, institusjonalisering og praksis*. Masteroppgave. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Gehl Architects (2016) *Sem mulighetsstudie*. Tilgjengelig fra: <https://www.tonsberg.kommune.no/f/p1/i81844378-69fa-43b5-82ae-6cdacf6643b2/mulighetsstudie-sem.pdf> [Lest 02. november 2019].
- Grimm-Pretner, D. (2012) Engendered Spaces, i Mozingo, L. A. & Jewell, L. (red). *Women in Landscape Architecture*. North Carolina: McFarland, s. 174-180.
- Hansen, O.B. (2016) Sittebokser i Ski sentrum, *Park & anlegg*, 15.09.2016. Tilgjengelig fra: <https://parkoganlegg.no/nyheter/moblering-belegninger/sittebokser-lokke-jentene-sentrum/> [Lest 10. september 2019].
- Hartmann, T.H. (2017) Bylekeplasser, *Arkitektur N*, 30.05.2017. Tilgjengelig fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/bylekeplasser> [Lest 7. September 2019].
- Hermansen, B.M. (2013) Er der også plads til piger i det aktive byrum?, *Arkitektur N*, 02.02.2017. Tilgjengelig fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/plads-til-piger> [Lest 7. september 2019].

Hudson, C. & Rönnblom, M. (2008) *The Woman Made City - Feminist Utopia or Practical Possibility?*, i Deneffe, S. (red.) *Utopies féministes et expérimentations urbaines*. Rennes: Presses Universitaires de Renne.

Hunt, E. (2019) City with a female face: how modern Vienna was shaped by women, *The Guardian*, 14. mai. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/cities/2019/may/14/city-with-a-female-face-how-modern-vienna-was-shaped-by-women#targetText=%E2%80%9CGender%20mainstreaming%E2%80%9D%20is%20the%20practice,head%20adopted%20it%20years%20earlier>. [Lest: 20. September 2019].

Krumsvik, R. J. (2013) *Innføring i forskningsdesign og kvalitativ metode [kompendium]*. Bergen: Fagbokforlaget

Kultur Metropol Øresund (2015) *Piger skaber byrum - Det aktive byrum*. Tilgjengelig fra: <https://docplayer.dk/30394653-Piger-skaber-byrum-ideer-til-dialog-og-inddragelse-af-unge-piger-i-byudviklingen-det-aktive-byrum.html> [Lest 17. november 2019].

Kvinneuniversitetet Nord (2002) *Kjønnsperspektiv i planlegging - en veileder*. Steigen: Kvinneuniversitetet Nord. Tilgjengelig fra: https://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/2002_veileder_kommuneplanlegging.pdf [Lest 10. februar 2020].

Lund, L.D. (2017) *Er fremtidens byplanlægning feministisk?* Tilgjengelig fra: <https://kadk.dk/rektors-blog/er-fremtidens-byplanlaegning-feministisk> [Lest 15. november 2019].

Lööv, J. (2015) *Ta plats - En fallstudie av Rosens röda matta*. Masteroppgave. Sveriges lantbruksuniversitet. Tilgjengelig fra: https://stud.epsilon.slu.se/8946/1/loov_j_150904.pdf [Lest 17. november 2019].

Massey, D. (1994) *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.

Moi, T. (1998) *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal.

NOU 2019: 19 *Jenterom, gutterom og mulighetsrom*.

NOVA (2019) *Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv*. 5/2019. Oslo: NOVA

Pettersen, L.T. (1999) Likestilling, kvinner og kjønn i samfunnsplanlegging. *Nordisk Arkitekturforskning*, 1999: 2, s. 21-31.

Reinfjord, E.E. (2013) Bevegelse og aktivitet i en urban fremtid, *Arkitektur N*, 06.02.2018. Tilgjengelig fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/bevegelse-og-aktivitet-i-en-urban-fremtid> [Lest 7. september 2019].

Rishaug, V.S. (2014) *En jentestrategi*. Masteroppgave. København: Københavns Universitet.

Rishaug, V.S. (2015) Et aktivt utemiljø for unge jenter, *Arkitektur N*, 30.01.2017. Tilgjengelig fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/utemiljo-for-unge-jenter#> [Lest 7. september 2019].

Snyder, M.G. (1995) Feminist Theory and Planning Theory: Lessons From Feminist Epistemologies. *Berkley Planning Journal*, 1995: 10, s. 91-106.

SSB (2019) *Tettsteders befolkning og areal*. Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/befteft/aar> [Lest 02. februar 2020].

Strande, T.T. (2013) *Fra etablerere til erobrere*. Masteroppgave. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.

Thagaard, T. (2003) *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlag

Tønsberg kommune (2018a) *10 prinsipper for helsefremmende utvikling i Tønsberg kommune*. Tønsberg: Cititek.

Tønsberg kommune (2018b) *Kommuneplan Tønsberg 2018-2030*. Tilgjengelig fra:
<https://www.tonsberg.kommune.no/tjenester/plan-bygg-og-eiendom/overordnede-planer/kommuneplan-og-byplan/> [Lest 02. November 2019].

Tønsberg kommune (2019a) *Planprogram for Sem*. Tilgjengelig fra:
<https://www.tonsberg.kommune.no/f/p1/i9d6db7cc-6fe6-49d2-8bc8-8d0b47fa1ae4/planprogram-sem.pdf> [Lest 02. November 2019]

Tønsberg kommune (2019b) *Sem - veiledende plan for offentlige rom*. Tilgjengelig fra:
<https://www.tonsberg.kommune.no/f/p1/i1b8dac4d-9f6a-48ba-8661-1175e71cb073/veiledende-plan-for-offentlige-rom-pa-sem.pdf> [Lest 02. November 2019]

UN Women (2019) *Gender mainstreaming*. Tilgjengelig fra:
<https://www.un.org/womenwatch/osagi/gendermainstreaming.htm> [Lest: 20. september 2019].

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway